

HUKUKTA “HAYATIN OLAĞAN AKIŞI” KAVRAMI, İSPAT KOLAYLIĞI MI, HAK İHLALİ Mİ?

ÖNSÖZ

İstanbul Üniversitesi Hukuk fakültesinin amfilerinde teorik bilgilerle donanmış genç bir hukukçu olarak başladığım meslek hayatımda, geride bıraktığım **otuz üç koca yıl**, bana hukukun sadece kâğıt üzerindeki maddelerden ibaret olmadığını, asıl adaletin hayatın tam kalbinde, o "**kanlı canlı**" uyuşmazlıklarda gizli olduğunu öğretti. Bir Cumhuriyet Savcısı olarak imza attığım binlerce iddianame, incelediğim sayısız dosya ve kürsüde tanıklık ettiğim yüzlerce dava süreci; beni ispat hukukunun en tartışmalı ve bir o kadar da sığınılan limanı olan "**Hayatın Olağan Akışı**" kavramı üzerine derinlemesine düşünmeye sevk etti. Bu çalışma, otuz yılı aşkın bir süredir adaletin tecellisi için verdiğim mücadelenin ve edindiğim tecrübenin bir ürünüdür. Meslek hayatımın ilk yıllarında, maddi gerçeğe ulaşmak için her bir delilin peşine düşerken; yıllar geçtikçe yargı pratiğinde bu zahmetli yolun yerine, bazen "**yargısal bir kısa yol**" olarak kullanılan "**olağanlık**" karinesinin geçtiğini üzümlere müşahede ettim.

Hâkim ve savcıların önündeki delil boşluklarını doldurmak için başvurdukları bu "**mantıksal harç**", zaman zaman **masumiyet karinesini ve savunma hakkını daraltan** bir duvara dönüşebilmektedir. "**Aksi hayatın olağan akışına aykırıdır**" cümlesi, çoğu zaman somut analizin bittiği, **şüphenin sanık lehine değil aleyhine bertaraf edildiği** bir kaçış noktası haline gelmiştir. Oysa otuz üç yıllık tecrübemle biliyorum ki; **hayat her zaman olağan akmaz ve gerçek bazen en inanılmaz senaryoların içinde gizlidir.**

Bu makaleyi kaleme alırken temel amacım; bu sihirli kavramın Özel Hukuk'ta sağladığı ispat kolaylığı ile Ceza Hukuku'nda yol açabileceği hak ihlalleri arasındaki o keskin sınırı netleştirmektir. Çalışmamda yer alan 2025 yılına kadar uzanan en güncel Yargıtay ve Danıştay kararları, teorik tartışmaların güncel yargı pratiğinde nasıl bir karşılık bulduğunu göstermek adına büyük önem taşımaktadır.

Eserin hiçbir akademik yönü yoktur. Eserin tek gayesi sadece özellikle genç hukukçular açısından “farkındalık” yaratmaktır.

Bu eserin ortaya çıkmasında, özellikle yabancı literatür taraması ve mukayeseli hukuk boyutunda sunduğu katkılar için (İngiltere & Galler, İrlanda, Berlin ve Bursa Barolarına kayıtlı oğlum **Av. Burak Halil Karanfil (LLM)**)’e teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca eserin oluşumunda ana iki kaynaktan yararlandım. Birincisi “Medeni Usul Hukukunda Hayatın Olağan Akışı Kavramı” Murat Bildir, İstanbul 2022, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi; İkincisi de, “Ceza Muhakemesinde İspat Bağlamında Hayatın Olağan Akışına Uygunluk Ölçütü” Muhammed İshak Bağcı, İstanbul 2023, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Kamu Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezidir. İkisine de ayrı ayrı teşekkür ederim. Kaynakça atfımı burada yapmış olayım.

Adaletin sadece "**olağan**" olanın peşinden gitmediği, "**sıra dışı ama gerçek**" olanı bulmak için ter döktüğü, "**ön yargılardan**" ve "**küçük hesaplardan**" uzak bir hukuk düzenine katkı sunması dileğiyle...

Celalettin KARANFIL

Cumhuriyet Savcısı

BURSA, 01.01.2025

ÖZET

Hukukta “Hayatın Olağan Akışı” Kavramı, İspat Kolaylığı mı, Hak İhlali mi?

Hukuk uygulamasında tecrübe kurallarının somutlaşmış hali olan “**hayatın olağan akışı**” kavramı, ispat hukukunun en dinamik ve aynı zamanda en tartışmalı enstrümanlarından biridir. Bu çalışma, 33 yıllık Cumhuriyet Savcılığı kürsü tecrübesinin süzgecinden geçerek; söz konusu kavramın Özel Hukuk, Ceza Hukuku ve İdare/Vergi Hukuku disiplinlerindeki işlevini ve sınırlarını analiz etmektedir.

Makalede, hayatın olağan akışının **Özel Hukuk’ta ispat yükünü dengeleyen** bir “**karine**” işlevi görmesine karşın; **Ceza Hukuku’nda maddi gerçeğe ulaşmada** bir “**denetim aracı**” olarak kalması gerektiği, asla somut delilin yerini alan bir “**varsayım**” haline getirilmemesi gerektiği savunulmaktadır. Özellikle “**Mozaik Teorisi**”, “**Kastın Belirlenmesi**”, “**Objektif İsnadiyet**” ve “**İspat Yükünün Yer Değiştirmesi**” (Reversal of Burden of Proof) başlıkları altında, kavramın **masumiyet karinesi** ile olan hassas dengesi irdelenmiştir. Çalışmanın temel özgünlüğü, 2025 yılına kadar uzanan en güncel Yargıtay Hukuk ve Ceza Genel Kurulları ile Danıştay kararlarını merkeze alarak, teorik tartışmaları yaşayan **yargı pratiğiyle harmanlamasıdır**. Sonuç olarak; yargı mercilerinin “**gerekçesiz olağanlık**” atıflarından kaçınması ve **her uyuşmazlığın kendi emsalsiz doğası içinde, şüphenin sanık lehine yorumlanması ilkesine sadık kalınarak** çözümlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hayatın Olağan Akışı, İspat Hukuku, Masumiyet Karinesi, Vicdani Kanaat, Tecrübe Kuralları, Objektif İsnadiyet.

I. GİRİŞ

1. "Hayatın Olağan Akışı" Ne Demektir?

Hukuk, doğası gereği soyut kurallar bütünüdür; ancak bu kurallar somut bir hayata ve kanlı canlı uyumsuzluklara uygulanmak zorundadır. Bu uygulama sürecinde hâkimin elindeki en güçlü, ancak bir o kadar da denetimi zor olan enstrümanlardan biri "**hayatın olağan akışı**" kavramıdır. Sözlük anlamı itibarıyla; **olayların doğal seyrinde, belirli bir sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ve toplumun genel tecrübe birikimine uygun olarak gerçekleşme biçimini** ifade eden bu kavram, hukuk sistemimizde ispat hukukunun kalbinde yer alır¹.

Hayatın olağan akışı, aslında "**tecrübe kurallarının**" (Erfahrungssätze) yargılama pratiğindeki somutlaşmış halidir. İnsanoğlunun yüzyıllar boyunca süregelen gözlemleri, sosyal etkileşimleri ve eşyanın tabiatına dair edindiği birikim, mahkemeler için bir "**normallik karinesi**" oluşturur. Örneğin; bir kimsenin, hiçbir alacağı veya hukuki bağı olmadığı birine yüklü miktarda para transfer etmesi "**hayatın olağan akışına aykırı**" kabul edilebilir. Çünkü genel tecrübe, insanların sebepsiz yere malvarlıklarında eksilmeye rıza göstermeyeceklerini öğretmiştir.

Ancak kavramın tanımı yapılırken düşünülen en büyük yanılgı, onu sadece bir "**mantık kuralı**" olarak görmektir. Hayatın olağan akışı, mantıksal bir çıkarımdan daha fazlasıdır; o, **toplumun sosyo-ekonomik yapısını, kültürel kodlarını ve belirli bir zaman dilimindeki genel kabul görmüş davranış kalıplarını** içerir. Bu yönüyle dinamiktir; **elli yıl önce** "olağan" kabul edilen bir davranış, **bugünün teknolojik ve sosyal gerçekliğinde** "olağandışı" sayılabilir.

Hukuki bir perspektifle tanımlamak gerekirse hayatın olağan akışı; **bir vakianın ispatında doğrudan delil bulunmadığı hallerde, bilinen bir olgudan bilinmeyen bir sonuca ulaşmayı sağlayan mantıksal bir köprüdür**². Bu köprü; **Özel Hukuk'ta**

¹ Hayatın olağan akışı kavramı, ispat hukuku doktrininde esasen "tecrübe kuralları" (*Erfahrungssätze*) kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Tecrübe kuralları; belirli bir zaman ve mekânda, olayların rasyonel bir sebep-sonuç ilişkisi içerisinde, genel kabul görmüş toplumsal ve fiziksel yasalar uyarınca gerçekleşme biçimine dair edinilen kolektif birikimi ifade eder. Yargılama hukukunda bu kurallar, somut bir vakianın doğruluğu veya yanlışlığına dair hâkimin zihninde bir "normallik karinesi" (*Vermutung der Normalität*) oluşturur. Bu karine uyarınca, hayatın olağan akışına uygun olan vakianın gerçekleştiği kabul edilir; aksini iddia eden taraf ise bu normallik perdesini aralamak ve "olağan dışı" olanı ispat etmekle yükümlü kılınır. İspat hakkının sınırları tartışılırken, mahkemenin bu kuralları katı birer hukuk kuralı olarak değil, somut olayın özelliklerine göre esnetilebilen "mantıksal denetim araçları" olarak kullanması adil yargılanma hakkının bir gereğidir. Ayrıntılı teorik analiz ve ispat hakkı ile bağlantısı için bkz. **ÇİFTÇİ TÜRKEL, Pınar: Medenî Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırları**, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2016, s. 343-348 ve s. 364-369.

² **Yargıtay, Hukuk Genel Kurulu, E. 2013/206, K. 2013/1500, T. 30.10.2013: "Yargıtay tarafından sıklıkla uygulanan ve öğretici tarafından da benimsenen "Hayatın olağan akışı" ölçütü ne delil ne de bir yorumdur. Bu ölçüt hâkimin vicdani kanaatinin oluşmasında veya güçlendirilmesinde başvurulacak mantıksal çıkarıma ve analitik düşünceye dayanan ve sosyolojik yönü bulunan bir kavramdır. Mahkemece verilen hükmün yasal delillere ve bu delillerin yorumuna dayanması hukukilik açısından**

dürüstlük kuralı ve ispat yükünün dağılımı ile dengelenirken, Ceza Hukuku'nda maddi gerçeğe ulaşma çabasının bir parçası, İdare Hukuku'nda ise idarenin takdir yetkisinin sınırlarını belirleyen ve re'sen araştırma ilkesi çerçevesinde işlemin sebep unsurunun hukuka uygunluğunu denetleyen temel bir ölçüt olarak karşımıza çıkar.

Fakat bu noktada sormamız gereken temel soru şudur: "**Olağanlık**" dediğimiz olgu, **mutlak bir gerçeklik** midir, yoksa **hâkimin kendi kişisel tecrübelerini hukukun üstüne koyduğu** öznel bir değerlendirme alanı mıdır? "**Olağanlık**" bazen **somut delil eksikliğini örtmek için kullanılan bir retorik, bazen de sanığın savunma hakkını daraltan bir engel haline gelebilmektedir.** Bu makale boyunca ele alacağımız temel mesele de, bu kavramın bir "**ispat kolaylığı**" olarak adalet sistemine hizmet mi ettiği, yoksa **masumiyet karinesini zedeleyen bir "yargısal kısa yol" (shortcut) mu olduğudur.**

2. Kavramın Türk Hukukundaki Tarihsel Gelişimi ve Yargısal Popülerliği

"**Hayatın olağan akışı**" ifadesi, Türk hukuk sistemine bir anda girmiş bir yenilik değil, aksine yüzyıllardır süregelen mantık süzgecinin modern hukuk dilindeki tezahürüdür. Kavramın kökleri, Roma Hukuku'ndaki "*id quod plerumque accidit*" (genellikle olan şey) kuralına kadar uzanır. İslam-Osmanlı hukukunda, özellikle Mecelle'de yer alan "*Âdet muhakkemdir*" (Örf ve adet hakemdir) ve "*Berâet-i zimmet asıldır*" (Suçsuzluk asıldır) gibi temel kaideler, aslında olayların normal seyrine dair birer karine oluşturma çabasının tarihsel öncülleridir.

Ancak kavramın bugünkü teknik anlamıyla Türk hukuk literatüründe baskın hale gelmesi, Cumhuriyet dönemiyle birlikte Kıta Avrupası hukukundan (özellikle Alman ve İsviçre hukuk sistemlerinden) yapılan aktarımlar ve bu sistemlerdeki "tecrübe kuralları" (Erfahrungssätze) doktrininin içselleştirilmesiyle gerçekleşmiştir. 1926 tarihli Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve mülga Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu dönemlerinde daha çok "**karine**" ve "**halin icabı**" ifadeleriyle kendine yer bulan bu olgu, 2000'li yıllardan itibaren Yargıtay kararlarında "**hayatın olağan akışı**" kalıbıyla adeta bir patlama yaşamıştır.

Bu kavramın yargısal bir "**popülerlik**" kazanmasının arkasında yatan temel sebep, sağladığı esneklik ve ikna edicidir. Bir hâkim veya savcı için, karmaşık bir delil silsilesini tek tek analiz etmek yerine, ulaşılan sonucu "**hayatın olağan akışına**" dayandırmak, kararın gerekçesini toplumsal mantığa uygun hale getirme noktasında büyük bir kolaylık sağlar. **Özellikle doğrudan delilin (görgü tanığı, kamera kaydı vb.) bulunmadığı "gri alanlarda", hayatın olağan akışı bir "mantıksal can simidi" vazifesi görür.!!**

kaçınılmazdır. Hayatın olağan akışına uygun olma ölçütü, tutarlı, ölçülü, mantıklı ve vicdani olmak zorundadır. Söz konusu ölçüt, sadece hâkimin değil, davanın taraflarını da ikna edecek mantıksal kurguya ve hayati gerçekliğe sahip olmalıdır."

Ancak bu popülerlik, beraberinde bir "**gerekçelendirme erozyonunu**" da getirmiştir. Günümüzde birçok yerel mahkeme kararı ve iddianamede, bu kavram **somut bir analize dayanmaksızın, bir şablon cümle (boilerplate) olarak kullanılmaktadır**. "**Sanığın savunması hayatın olağan akışına aykırı görüldüğünden...**" şeklindeki kalıplar, çoğu zaman **mahkemenin savunmadaki hangi somut çelişkiyi yakaladığını veya hangi tecrübe kuralına dayandığını açıklamaktan** kaçındığı bir kaçış noktası haline dönüşmüştür.

Eskiden doktrinde sadece "**ispat zorluklarını aşmak**" için başvurulmuş istisnai bir kriter olan hayatın olağan akışı, **bugün yargı pratiğinde asıl kuralın önüne geçme riski taşımaktadır**. Özellikle ceza hukukunda bu "**popüler kullanım**", şüphenin varlığını tespit etmek yerine, şüpheyi "**mantıksızlık**" etiketiyle sanık aleyhine bertaraf etmenin bir aracı haline gelmiştir. Bu popülist yaklaşım, makalemizin ilerleyen bölümlerinde tartışacağımız "**şüpheden sanık yararlanır**" ilkesi ile yaşanan çatışmanın da ana kaynağını oluşturmaktadır.

3.Özel, Ceza ve İdari Yargı Ayrımında "Olağanlık" Sınırı

Bu çalışma; hayatın olağan akışı kavramını sadece teorik bir tanım düzleminde değil, hukukun üç temel disiplini olan özel hukuk, ceza hukuku ve idari yargı arasındaki uygulama farkları ve bu alanların birbirine etkileri üzerinden ele alacaktır. Metodolojik olarak, kavramın bu üç farklı alandaki işlevi arasındaki "**ontolojik makas**" ve ispat hukukuna yansımaları karşılaştırmalı bir analizle incelenecektir.

Özel Hukuk Boyutu: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) ve Türk Medeni Kanunu (TMK) m. 6 çerçevesinde hayatın olağan akışı; ispat yükünün taraflar arasında adil ve rasyonel bir şekilde dağıtılmasını sağlayan bir "**denge aracı**" olarak ele alınacaktır. Burada metodolojimiz, "**muhtemel olanın**" ispatını kolaylaştırarak yargılama sürecini hızlandıran ve dürüstlük kuralına uygun bir zemin oluşturan "**ispat kolaylığı**" mekanizmasını irdelemektir³.

Ceza Muhakemesi Boyutu: Buna karşılık ceza hukukunda durumun mahiyeti tamamen farklıdır. Ceza hukukunun nihai amacı "**maddi gerçeğe**" ulaşmaktır ve bu yolda "**şüphe**" en büyük engeldir. Metodolojimiz; ceza hukukundaki "**olağanlık**" değerlendirmesinin, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) ruhuna uygun olarak bir mahkûmiyet gerekçesi değil, ancak ve ancak bir "**şüphe uyandırıcı**" veya "**araştırma derinleştirici**" faktör olması gerektiğini savunmaktadır. Özel hukuktan ödünç alınan "**ispat kolaylığı**" mantığının ceza hukukuna kontrolsüzce enjekte

³ Özel hukuk yargılamasında bir delilin hukuka aykırı kabul edilip edilmeyeceği belirlenirken, delilin elde edildiği ortamda kişinin "mahremiyet beklentisi" içinde olup olmadığı hayatın olağan akışı kriterine göre tayin edilir. Kamuya açık bir alanda veya herkesin duyabileceği şekilde yapılan konuşmaların kaydedilmesi, tecrübe kurallarına göre özel hayatın gizliliğini ihlal etmeyebilir; zira hayatın olağan akışı bu gibi durumlarda mutlak bir gizlilik beklentisini rasyonel bulmaz. Ayrıntılı analiz için bkz. **KAYA, Bora: Medeni Usul Hukukunda Hukuka Aykırı Deliller**, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2023, s. 145-152.

edilmesinin **masumiyet karinesinde yarattığı sistemsel tahribat, çalışmamızın eleştirel odağını** oluşturacaktır.

İdari Yargı Boyutu: Metodolojimizin üçüncü ayağını ise, idarenin eylem ve işlemlerinin denetimi oluşturmaktadır. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (**İYUK**) kapsamındaki "**re'sen araştırma**" ilkesi ve Vergi Usul Kanunu (**VUK**) m. 3/B'deki "**iktisadi icaplar**" çerçevesinde, hayatın olağan akışının idarenin takdir yetkisini denetleyen bir "**hukukilik kriteri**" olarak işlevi analiz edilecektir. İdarenin "**olağanlık**" karinesine sığınarak tesis ettiği işlemlerin, yargısal denetimde nasıl bir süzgeçten geçirilmesi gerektiği üzerinde durulacaktır.

Makalede, bu üç disiplin arasındaki sınır çizgilerinin belirsizleşmesinin yarattığı hak ihlalleri; Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ın emsal kararları ışığında, teorik ve pratik bir bütünlük içerisinde ortaya konulacaktır.

4. Temel Hipotez

Makalemizin temel hareket noktası (hipotezi) şudur: "**Hayatın olağan akışı kavramı, ceza muhakemesinde "şüpheden sanık yararlanır" (in dubio pro reo) ilkesiyle yapısal bir çatışma içerisindedir. Bu kavram, ispat yükünü sanığa devreden bir "yargısal kısa yol" olarak kullanılmaya başlandığı anda, masumiyet karinesini işlevsiz kılan bir hak ihlali aracına dönüşmektedir.**" Bu hipotez çerçevesinde; hayatın her zaman "**olağan**" akmayabileceği, her suçun kendi içinde "**sıra dışı**" bir hikâye barındırabileceği ve mahkemenin görevinin "**olağan olanı varsaymak**" değil, "**olağan dışı ama gerçek olanı**" titizlikle araştırmak olduğu savunulacaktır. Özellikle yüksek yargı kararlarında bu kavramın bir "**delil ikamesi**" gibi kullanılmasının anayasal sonuçları tartışmaya açılacaktır.

II. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1. Hayatın Olağan Akışının Hukuki Niteliği, Bir Vakıa mı, Bir Kriter mi?

Hukuki uyumsuzluklarda "**hayatın olağan akışı**" dendiğinde, bu kavramın ispat sürecindeki yeri doktrinde uzun süredir tartışılmaktadır⁴. Kavramın niteliğini belirlemek, onun ispat edilmesi gereken bir "**vakıa**" (olgu) mı, yoksa vakıaları değerlendirmeye yarayan bir "**hukuk kuralı**" mı olduğu sorusuna yanıt vermeyi gerektirir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki; hayatın olağan akışı, davanın temelini oluşturan somut bir **vakıa değildir**. Vakıa, belirli bir zaman ve mekânda gerçekleşmiş olan somut

⁴ Doktrinde tecrübe kurallarının (ve bu bağlamda hayatın olağan akışının) hukuki niteliği üzerine yapılan tartışmalarda, bunların somut birer "vakıa" olmadığı, aksine vakıaların tespitinde ve delillerin takdirinde kullanılan "genel bilgi" veya "hukuk normu benzeri üst kurallar" olduğu kabul edilmektedir. Bkz. **PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet: Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul 2017, s. 420-421; **KURU, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. II, 6. Baskı, İstanbul 2001, s. 1968 vd.

olaydır (Örneğin; sanığın elinde silah olması). Hayatın olağan akışı ise, bu somut vakıyadan bir sonuç çıkarırken kullanılan **zihinsel bir araçtır**. Dolayısıyla o, ispatın konusu değil, **ispatın yöntemidir**. Doktrindeki baskın görüş ve Yargıtay'ın yerleşik içtihatları, hayatın olağan akışını bir "**değerlendirme kriteri**" veya bir "**ölçü**" olarak kabul etmektedir. Bu ölçü, hâkimin önüne gelen delilleri "**akıl ve mantık süzgecinden**" geçirmesini sağlar. Ancak bu kriter, **hâkimin kişisel kanaatinden veya keyfi yorumundan ibaret değildir**. Aksine, toplumun ortak tecrübesine dayanan, genelgeçer ve tekrarlanabilir nitelikteki "**tecrübe kurallarına**" dayanmalıdır.

Bu noktada kavramın niteliği, "**fiilî karine**" ile iç içe geçer. **Fiilî karineler, bilinen bir vakıyadan bilinmeyen bir vakıya ulaşılmasını sağlayan mantıksal çıkarımlardır**. Hayatın olağan akışı, bu çıkarım sürecinde kullanılan "**normallik**" ölçüsüdür⁵. **Örneğin**; bir kişinin evinde kilolarca uyuşturucu madde bulunması bir vakıyadır. Bu maddelerin "kişisel kullanım" sınırlarını aşması sebebiyle "ticaret amacıyla" bulundurulduğu sonucuna varmak ise, hayatın olağan akışı kriteriyle yapılan bir çıkarımdır.

Bu kavramın bir "**kriter**" olarak nitelendirilmesi, **ona sınırsız bir serbesti tanımaz**. **Eğer hayatın olağan akışı, somut delillerin (tanık, belge, parmak izi vb.) önüne geçer ve bizzat "delil" yerine ikame edilirse, hukuki niteliği sapan bir**

⁵ Yargıtay, Hukuk Genel Kurulu, E. 2017/827, K. 2019/689, T. 18.06.2019: "*Karine, sözlük anlamı bakımından karışık bir iş veya sorunun anlaşılmasına ve çözümlenmesine yarayan durum, ipucu, belirtidir. En genel anlamıyla karine, bilinen bir olgudan bilinmeyen bir olgunun çıkarımıdır. Dolayısıyla karine, bilinen bir olaydan, bilinmeyen diğer bir olayın veya hukuki durumun varlığı veya yokluğu sonucunun çıkarılmasına olanak vermektedir. Genel olarak karineler, fiili ve kanuni olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Bu bağlamda, fiili karineler, bir hukuk kuralı ile bağlı olmaksızın, hâkimin insanlar ve yaşam konusunda ortaya çıkan tecrübe kurallarından yararlanarak belli olmayan olaylar hakkında sonuç çıkarmasına yararmaktadır. Bu yönüyle fiili karineler, hâkimin kanaat edinmesine yardımcı olmaktadır. Görüldüğü üzere, fiili karinelerin temelinde tecrübe kuralları (yaşam deneyi kuralları) yatmaktadır (Umar, B./Yılmaz, E.: İsbat Yükü, İstanbul 1980, s.165 vd.; Başözen, A.: Medeni Usul Hukukunda İlk Görünüş İspatı, Ankara 2010, s.63 vd.; Topuz, G.: Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat, Ankara 2012, s.50, 56, 121 vd.; Alongoya, Y.: Senede Karşı Senetle İspat Kuralı ve "Hayatın Olağan Akışı" Kavramı, Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Ankara 2004, s.528; Kuru, B.: Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt: II, Ankara 2001, s.2006 vd.).*

Fiili karinenin her şeyden önce usul hukukuna özellikle de ispat hukukuna ait olduğu kabul edilmektedir. Fiili karineler somut ihtilaflarda gereklidir, iddia edilen bir olayın gerçekten o tarz ve şekilde olup olmadığını anlamak için somut olaylarda ispat zorluklarında hâkime yardım eder. Fiili karineler mahkeme pratiğinde tipik görünümelerini genel yaşam tecrübelerinde bulurlar. Doğrulukları somut olayda hâkim tarafından değerlendirilir (Taşpınar, S.: Fiili Karinelerin İspat Yükünün Dağılımındaki Rolü, AÜHFD C.XLV, S.1-4, s.537).

Nitekim Yargıtay da kararlarında tecrübe (yaşam deneyi) kurallarına dayanmakta ve bu konuda genellikle "hayatın olağan akışı" kavramını kullanmaktadır (Hukuk Genel Kurulunun 21.04.1982 tarihli ve 1979/4-1528 E., 1982/412 K.; 17.12.2003 tarihli ve 2003/13-787 E., 2003/774 K.; 06.06.2007 tarihli ve 2007/2-331 E., 2007/332 K.; 08.12.2010 tarihli ve 2010/19-590 E., 2010/640 K.; 12.09.2012 tarihli ve 2012/8-365 E., 2012/561 K.; 28.03.2014 tarihli ve 2013/21-2219 E., 2014/411 K. sayılı kararları).

Delillerin gösterilmesi ve bunun hâkim tarafından ispat vasıtası olarak kabulünden sonraki aşamada delillerin değerlendirilmesi gündeme gelmektedir. Kural olarak (kanunda gösterilen istisnalar dışında), hâkim delilleri serbestçe değerlendirecektir.

Bu kapsamda delillerin takdiri, hâkimin vicdani kanaatinin esas olduğu bir aşamayı ifade etmektedir (Konuralp, H.: Medeni Usul Hukukunda İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları, Ankara 1999, s.46 vd.)."

"varsayım" haline gelir. Özetle; hayatın olağan akışı, hâkimin delilleri tarttığı bir terazidir; ancak hiçbir zaman terazinin kefesine konulan bir **ağırlık (delil)** yerine geçmemelidir⁶.

Bu nitelik ayrımı, makalemizin ilerleyen kısımlarında ele alacağımız "**masumiyet karinesi**" ihlallerinin de kaynağını oluşturur. Zira terazinin kendisini delil sanmak, ceza muhakemesinde "**varsayımsal suçluluk**" gibi tehlikeli bir konuyu karşımıza çıkarır.

2. İlişkili Kavramlar Arasındaki Sınır Çizgisi

Yargı kararlarında "**hayatın olağan akışı**" ifadesi sıklıkla **tecrübe kuralları, fiilî karineler ve herkesçe bilinen vakıalarla** eş anlamlıymış gibi kullanılmaktadır. Ancak bir hukukçu için bu kavramların arasındaki ince çizgileri belirlemek, ispatın hukuki denetimi açısından hayati önem taşır.

Tecrübe Kuralları (Erfahrungssätze): Bunlar, genel geçerliği olan, tekrarlanabilen ve olaylar arasındaki tipik bağlantıları gösteren genel yaşam kurallarıdır. "**Hayatın olağan akışı**" aslında bu kuralların somut olaya uygulanmış halidir. Tecrübe kuralı geneldir (örn: "Ateş olmayan yerden duman çıkmaz"), hayatın olağan akışı ise bu genelliğin belirli bir uyumsuzluk süzgecinden geçirilmiş görünümüdür.

Fiilî Karineler: Bilinen bir vakıadan (ipucu delilden) bilinmeyen bir vakıaya (asıl vakıaya) ulaşılmasını sağlayan mantıksal köprülerdir. Hayatın olağan akışı, bu köprüünün "sağlamlık testidir." Eğer yapılan çıkarım hayatın olağan akışına uygunsa, fiilî karine ispat sürecinde değer kazanır⁷.

⁶ Uygulama Notu: "Hayatın Olağan Akışı" Atfı İçin 8 Soruluk Denetim Testi

1. Dayandığım **tecrübe kuralı** tam olarak nedir (genel, tekrarlanabilir, toplumca bilinir mi)?
2. Bu tecrübe kuralını somut olayda **hangi vakıaya** bağlayarak işletiyorum?
3. Ulaştığım sonuç **tek olası açıklama mı**, yoksa birden fazla makul açıklama var mı?
4. Varsa alternatif açıklamaları **hangi somut delillerle** (tanık, belge, kayıt, teknik inceleme vb.) dışlıyorum?
5. "Olağanlık" çıkarımı burada **delilleri tartmaya yarayan ölçü** mü, yoksa farkında olmadan **delilin yerine ikame** mi ediliyor?
6. Sonuca götüren çıkarım, **somut delil setiyle** destekleniyor mu; yoksa delil zayıflığını "olağanlık" ile mi kapatıyorum?
7. Bu kullanım, özellikle ceza yargılamasında **ispat yükünü fiilen sanığa kaydırıyor mu** (savunmayı 'olağandışı' diye otomatik değersizleştiriyor mu)?
8. Gerekçemde; (i) dayandığım tecrübe kuralını, (ii) somut olaya nasıl uyguladığımı, (iii) alternatif açıklamaları neden eleğimi **açıkça yazıyor** muyum?

⁷ Karineler, özellikle de fiili karineler, temelini hayatın olağan akışından ve toplumun ortak tecrübe birikiminden alır. Karineye dayanan taraf, aslında olayların normal seyri içinde gerçekleşmesi en muhtemel olan vakıaya dayanmış olur. Bu anlamda hayatın olağan akışı, ispat sürecinde "muhtemellik eşiğini" belirleyen birincil kriterdir. Ayrıntılı analiz için bkz. **GÖKÇEK, Zeynep Begüm: Hacizde İstihkak Davasında Karineler**, (Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2023, s. 15-18.

Herkesçe Bilinen Vakıalar (Noter Vakıalar): Herkesin bildiği tarihi olaylar, coğrafi gerçekler veya ekonomik krizler gibi **ispat gerektirmeyen** durumlardır. Hayatın olağan akışı ise bir "vakıa" değil, vakıalar arası "akışın" (davranış biçiminin) mantığa uygunluğudur. Bir depremin olduğu gün herkesçe bilinen bir vakıadır; ancak deprem anında birinin kuyumcu dükkanından altın çalmak yerine kitap kurtarmaya çalışması, hayatın olağan akışı üzerinden sorgulanacak bir "davranış biçimidir."

3. Akıl Yürütme Biçimi Olarak "Abdüktif (Geri çıkarım)" Yöntem

Ceza muhakemesinde ispat, zaman içinde "**geriye doğru**" yapılan bir yolculuktur. Hâkim ve savcılar, neticeden hareket ederek sebebe ulaşmaya çalışırlar. Bu noktada kullanılan temel mantık yöntemi "**Abdüktif (Geri çıkarım)**" yöntemidir.

Bu yöntem, "**Eğer bu hipotez doğru olsaydı, elimizdeki bu deliller en makul şekilde açıklanırdı**" mantığına dayanır. Hayatın olağan akışı burada "**en makul açıklama**" (inference to the best explanation) süzgeci olarak devreye girer. Örneğin; bir cinayet mahallinde sanığın parmak izinin çıkması, sanığın orada bulunduğu dair bir neticedir. Savcı, "sanık oradaydı çünkü öldürdü" hipotezini kurarken, bu çıkarımın hayatın olağan akışına en uygun "en iyi açıklama" olduğunu varsayar.

Ancak bir savcı olarak meslek hayatımızdaki en büyük risk de buradadır. **Abdüktif çıkarım, kesin bir mantıksal zorunluluk değil, sadece bir olasılıktır. "En iyi açıklama" her zaman "gerçek" olan açıklama olmayabilir.** İşte bu noktada, hayatın olağan akışı üzerinden yapılan geri çıkarımlar, sanığın sunduğu "**olağan dışı ama gerçek**" alternatif açıklamaları peşinen reddetme tehlikesini barındırır. **Ceza hukukunda bir hipotezin "hayatın olağan akışına en uygun" olması, o hipotezin "şüpheden uzak" olduğu anlamına gelmez.**

III. ÖZEL HUKUKTA HAYATIN OLAĞAN AKIŞI

1. TMK m. 6 ve HMK m. 190 Çerçevesinde İspat Yükü Dağılımı

Özel hukuk yargılamasının omurgasını oluşturan ispat yükü, bir davanın sonucunu belirleyen en kritik usulî meseledir. Türk hukuk sisteminde ispat yükünün dağılımı, iki temel sütun üzerine inşa edilmiştir: Türk Medeni Kanunu'nun 6. maddesi ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 190. maddesi. Her iki düzenleme de aslında aynı evrensel ilkeyi hayata geçirmektedir: "**Müddei iddiasını ispatla mükelleftir.**" Ancak bu genel kuralın, hayatın karmaşık vakıalarına her zaman mekanik bir şekilde uygulanması, adaletin tecellisini engelleyebilir. İşte bu noktada "**hayatın olağan akışı**", bu iki madde arasındaki boşluğu dolduran ve ispat yükünü dinamik bir yapıya kavuşturan temel bir "**manivela**" işlevi görür.

TMK m. 6'da yer alan "**Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, taraflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür**" hükmü, ispat

yükünün statik ve genel kuralını koyar. HMK m. 190 ise bu kuralı biraz daha detaylandırarak, ispat yükünün "**iddia edilen vakıadan kendi lehine hak çıkaran tarafa**" ait olduğunu belirtir. Bu maddeler, ispat yükünü taraflar arasında paylaştırırken "**hakkaniyet**" ve "**muhtemellik**" unsurlarını da göz ardı etmez. Hukuk doktrininde ve Yargıtay içtihatlarında kabul edildiği üzere, taraflardan birinin ispatı imkânsız veya çok güç olan bir vakıayı kanıtlama zorunluluğu altında bırakılması, "**ispat hakkının**" özünü zedeler⁸.

Bu noktada hayatın olağan akışı, ispat yükünün "**doğal dağılımına**" müdahale eder⁹. **Şöyle ki; bir vakıa toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından tecrübe edilen, genel geçer kabul görmüş mantık silsilesine uygunsuz, bu vakıayı ileri süren tarafın TMK m. 6 kapsamındaki ispat yükü "hafiflemiş" veya "karşı tarafa devredilmiş" kabul edilir.** Örneğin, bir borç ilişkisinde borcun ödendiği asıldır; ancak borçlunun ödemeyi ispat etmesi beklenirken, eğer alacaklı taraf borcun varlığını devam ettiren ancak hayatın olağan akışına tamamen zıt bir iddia ileri sürüyorsa (örneğin 20 yıldır talep edilmeyen bir alacak), bu durumda ispat yükü, bu "**olağandışı**" durumu açıklamak zorunda olan alacaklıya geçer.

İspat yükünün bu şekilde yer değiştirmesi (reversal of burden of proof), aslında HMK m. 190'daki "**kendi lehine hak çıkarma**" prensibinin, hayat tecrübeleri süzgecinden geçirilmiş halidir. **Hukuk, "olağan olanın" her zaman gerçekleştiği varsayımı üzerinden hareket eder.** Eğer bir taraf, hayatın doğal seyrine, eşyanın tabiatına veya insanların genel davranış kalıplarına aykırı bir durumu lehine kullanmak istiyorsa, bu "**anormalliği**" ispat etme külfeti artık o tarafa aittir¹⁰.

⁸ İspat yükünün belirlenmesinde katı bir şekilcilikten kaçınılarak hakkaniyetin gözetilmesi ve ispatı imkânsız bir olgunun tarafa yüklenmemesi, "ispat hakkı" ve "adil yargılanma hakkı"nın bir gereğidir. Doktrinde bu husus, tarafların delillere erişim gücü ve somut olayın özellikleri dikkate alınarak ispat yükünün paylaştırılması gerekliliği üzerinden açıklanmaktadır. Bkz. **PEKCANİTEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet: Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul 2017, s. 420-422; "İspat zorluğu" (Beweisnot) durumunda, hayatın olağan akışı süzgeci kullanılarak ispat yükünün diğer tarafa kaydırılması gerektiği, aksi takdirde dürüstlük kuralına (TMK m. 2) aykırı bir tablo oluşacağı kabul edilmektedir. Bkz. **YILMAZ, Ejder: İspat Yükü**, İstanbul 1980, s. 64-67; **UMAR, Bilge / YILMAZ, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Usulü Şerhi**, Ankara 1980, s. 435.; Olumsuz bir vakıanın ispatının (negativa non sunt probanda) kural olarak beklenemeyeceği, bu durumun literatürde "şeytani ispat" (*probatio diabolica*) olarak adlandırıldığı ve ispat yükünün hayatın olağan akışı karineleriyle bu zorluğu aşacak şekilde dağıtılması gerektiği hakkında bkz. **KURU, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. II, 6. Baskı, İstanbul 2001, s. 2015-2018; **GÜNAY, Cevdet İlhan: Medenî Usul Hukukunda İspat ve Kanıt Araçları**, Ankara 2014, s. 89 vd.

⁹ Doktrinde savunulan "esnek yaklaşım" uyarınca; bir vakıanın hayatın olağan akışı içinde başka türlü ispatlanmasının mümkün olmadığı "ispat darlığı" durumlarında, hukuka aykırı delilin değerlendirmeye alınıp alınmayacağı "ölçülülük" ilkesiyle tartılmalıdır. Mahkeme, hak arama hürriyeti ile özel hayatın gizliliği arasındaki dengeyi kurarken, hayatın tecrübe kurallarına göre başka bir ispat vasıtasının mevcudiyetini araştırmalıdır. Bkz. **KAYA**, s. 852 (Özet Bölümü) ve s. 612-620.

¹⁰ **Y. HGK.nun 24.09.2025 tarih ve 2024/7-1 E., 2025/565 K. sayılı ilamında da bu husus ile ilgili olarak; "bir konut satın alınırken bağımsız bölümünün fiilen görülmeyle sadece tapuda işlem yapılarak alınmasının hayatın olağan akışına aykırı olduğu ve M'in iyiniyet savunmasının itibar edilebilir olmadığı, dolayısıyla 4721 sayılı Kanun'un 1023. maddesinin koruyuculuğundan yararlanamayacağı"** denmiştir.

Burada dikkat edilmesi gereken en hassas nokta, **hayatın olağan akışının TMK m. 6'daki kanuni karinelerle karıştırılmamasıdır. Kanuni karinelerde ispat yükü kanun eliyle yer değiştirirken, hayatın olağan akışında bu yer değiştirme, yargısal bir akıl yürütme (fiili karine) yoluyla gerçekleşir.** Özel hukukta bu yöntem, "**ispat kolaylığı**" sağlayarak dürüst tarafları korumayı hedefler¹¹. Ancak bu bölüşüm, somut olayın özelliklerinden kopuk, sadece genel geçer cümlelerle yapıldığında, ispat yükü adeta bir "**silah**" gibi karşı tarafın üzerine yıkılmaktadır. Dolayısıyla, hayatın olağan akışı üzerinden ispat yükü dağıtımı yapılırken, mahkemenin bu akışı bozacak "**istisnai durumların**" varlığını da tartması gerekir¹².

2. "Normal Olanı İddia Edenin İspat Yükünden Muafiyeti" İlkesi

İspat hukukunun en köklü kabullerinden biri olan "**olağan olanın ispatına gerek yoktur**" kaidesi, hayatın olağan akışı kavramının yargılama sürecindeki en somut tezahürüdür. Bu ilke, bir vakıanın genel yaşam tecrübelerine, mantık kurallarına ve eşyanın tabiatına uygun olarak gerçekleştiği iddiasını taşıyan tarafı, bu vakıayı ayrıca kanıtlama külfetinden kurtarır. Hukuk, hayatın doğal akışı içinde "**beklenen**" ve "**mutad**" olanın gerçekleştiğini bir başlangıç noktası (presumption of normalcy) olarak kabul eder. Bu kabulün temelinde ise usul ekonomisi, dürüstlük kuralı ve toplumun ortak akıl süzgeci yatmaktadır¹³.

¹¹ Y. HGK.nun 08.10.2025 tarih ve 2024/8-327 E., 2025/611 K. sayılı ilamında da bu husus ile ilgili olarak; "*Davacı Hazinenin, aleni olan tapu siciline güvenmesi doğal olup, sicile göre de hak sahibi olduğundan, belirtilen hukuki sebeple açılacak davada hak düşürücü sürenin işletilmesi hayatın olağan akışına aykırı olup sözü edilen sürenin geçtiğinden söz edilemez.*" denmiştir.

¹² İspat hukukunda dürüstlük kuralı ve hakkaniyetin bir gereği olarak kabul edilen "ispat kolaylığı" (*Beweiserleichterung*) ilkesi, ispat yükünün katı ve şekli kurallarla uygulanmasının yaratabileceği hak kayıplarını bertaraf etmeyi amaçlar. Bu çerçevede, hayatın olağan akışına dayanan fiili karineler, ispat yükünü taşıyan tarafın somut vakıayı ispat etmesindeki fiili veya hukuki zorlukları aşmasını sağlayan en kritik enstrümanlar olarak işlev görür. Yargılama hukukunda karinelere dayanarak yararlanılması, ispat standartlarının somut olayın özelliklerine göre esnetilmesine imkân tanıyarak "ispat hakkının" sadece teorik bir imkân değil, etkin bir yargısal korunma aracı olarak kalmasını temin eder. Yazarın vurguladığı üzere, ispat yükünün taraflar arasında dürüstlük kuralına uygun şekilde dağıtılmadığı ve karinelerin ispatı güçleştiren birer engel olarak kullanıldığı durumlarda, adil yargılanma hakkının özü zedelenmiş olur. Ayrıntılı analiz ve karinelerin ispat hakkını koruyucu işlevi için bkz. **ÇİFTÇİ TÜRKEL, Pınar: Medenî Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırları**, s. 364-369.

¹³ Y. HGK.nun 24.09.2025 tarih ve 2024/7-1 E., 2025/565 K. sayılı ilamında yükleniciden adi yazılı sözleşmeyle konut satın alan şahsi hak sahibi ile taşınmaz sonradan tapuda devralan üçüncü kişi arasındaki "iyiniyet" uyuşmazlığını ele aldığı bir kararında, hayatın olağan akışı kriterini bir "özen borcu" denetimi olarak kullanmıştır. Karara konu olayda; bir tüketicinin konutu haricen satın alıp bedelini ödemesine rağmen, yüklenicinin aynı taşınmazı bir başka üçüncü kişiye tapuda devretmesi üzerine açılan tapu iptali davasında Kurul, tapuda malik gözüken kişinin iyiniyet iddiasını hayatın olağan akışı süzgecinden geçirmiştir. Yüksek Mahkeme; bir konutu satın alan kişinin, bağımsız bölümü fiilen görmeden, içindeki zilyetlik durumunu (mevcut kiracıyı) araştırmadan ve mülkiyetin doğal bir sonucu olan kira geliri gibi hakların peşine düşmeden işlem yapmasını, toplumun genel davranış kalıplarına ve yaşamın doğal seyrine açıkça aykırı bulmuştur. Sonuç olarak, durumun gereklerine göre kendisinden beklenen asgari özeni göstermeyen ve "olağan dışı" bir devir süreci yaşayan üçüncü kişinin, Türk Medeni Kanunu'nun 1023. maddesindeki tapu siciline güven ilkesinden yararlanamayacağına ve bu kazanımının korunmayacağına hükmedilmiştir.

Teorik çerçevede bu muafiyet, ispat yükünün "**statik**" yapısını "**dinamik**" bir hale getirir. **Bir uyumsuzlukta taraflardan biri, toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen genel bir davranış kalıbına dayandığında, mahkeme bu durumu ispatlanmış varsayar.** Bu noktada ispat yükü, artık "**normal**" olanın değil, "**istisnai/anormal**" olanın peşindedir. Yani, hayatın olağan akışının aksini iddia eden taraf, bu "**aykırılığı**" somut delillerle ortaya koymak zorundadır. Örneğin; bir tacirin ticari defterlerine kaydetmediği bir borcun olmadığını iddia etmesi olağandır; ancak karşı taraf bu borcun varlığını iddia ediyorsa, ticari hayatın olağan akışına aykırı olan bu durumu (kayıt dışı borç) ispatlamalıdır.

Bu ilkenin uygulama sahasındaki en çarpıcı örneklerine İş Hukuku ve Aile Hukuku uyumsuzluklarında rastlanmaktadır¹⁴. İş hukukunda, bir işçinin aylarca, hatta yıllarca hiçbir ücret almadan çalışmaya devam etmesi hayatın olağan akışına açıkça aykırıdır. Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına göre, böyle bir durumda işçinin "ücretim ödenmedi" demesi yeterlidir; işveren, bu olağandışı durumu yani ücretin ödendiğini veya işçinin bir sebeple ücretsiz çalışmayı kabul ettiğini ispatla yükümlüdür. Keza, ziynet eşyalarının iadesi davalarında; düğünde takılan altınların kadının kişisel malı olduğu ve evden ayrılırken bunları yanında götürmesinin "olağan" olduğu kabul edilir. Eğer koca,

Y. HGK.nun 26.02.2025 tarih ve 2023/1-396 E., 2025/88 K. sayılı ilamına konu olayda; miras bırakanın taşınmazını bir mirasçısına (oğluna) satış yoluyla devretmesi ve diğer mirasçıların (kızlarının) bu işlemin mal kaçırma amaçlı ve muvazaalı olduğunu iddia etmesi üzerine açılan tapu iptali davası incelenmiştir. Davalı taraf savunmasında; taşınmazın bedelini aslında kendisinin ödediğini ancak o dönemdeki bazı yasal imkanlardan (sosyal konut başvurusu vb.) yararlanabilmek için taşınmazın muris adına tescil edildiğini, devir tarihinde ise taşınmazı tekrar bedel ödeyerek devraldığını ileri sürmüştür. Ancak Hukuk Genel Kurulu, bu savunmayı "fiili karineler" ve "hayatın olağan akışı" kriterleri üzerinden denetlemiştir. Yüksek Mahkeme; bir kimsenin zaten bedelini kendisinin ödediğini iddia ettiği bir taşınmazı, yıllar sonra tekrar bedel ödeyerek satın almasının hayatın olağan akışıyla bağdaşmayacağını, ayrıca murisin taşınmazı satmasını gerektirecek ekonomik bir sıkıntısının bulunmadığını ve davalının ilk tescil tarihindeki mali gücünün savunmasını kanıtlamaya yetmediğini tespit etmiştir. Kararda, bu tür uyumsuzluklarda sadece tanık beyanlarına değil; tarafların ekonomik durumu, beşeri ilişkiler ve olayların doğal akışı gibi "objektif olguların" bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sonuç olarak, hayatın olağan akışına uymayan ve çelişkili bulunan savunmaya itibar edilmeyerek, işlemin mirasçılardan mal kaçırma amaçlı gizli bir bağış olduğu kabul edilmiştir.

Y. HGK.nun 26.02.2025 tarih ve 2023/1-368 E., 2025/87 K. sayılı ilamına konu olayda; miras bırakanın taşınmazındaki büyük bir payı erkek çocuklarına devretmesi, kız çocukları tarafından "mirasçıdan mal kaçırma" iddiasıyla dava konusu edilmiştir. Yüksek Mahkeme bu uyumsuzlukta, "mal kaçırma kasti"nin varlığını hayatın olağan akışı ve tecrübe kuralları üzerinden analiz etmiştir. Kurul'a göre; bir mirasçısını miras hakkından gerçekten yoksun bırakmak (mal kaçırma) isteyen bir kimsenin, terekeden hiç mal bırakmama veya mal varlığına oranla çok cüzi bir pay bırakma eğilimiyle hareket etmesi hayatın olağan akışının bir gereğidir. Dosya kapsamındaki incelemede, miras bırakanın dava konusu devir dışında geriye 14 parça taşınmaz daha bıraktığının tespit edilmesi, "mal kaçırma kasti" ile hareket edilmediğine dair güçlü bir objektif olgu olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak, miras bırakanın tüm mal varlığı bütünlüğü gözetildiğinde, spesifik bir temlik işleminin sadece "oğullara yapılmış olması" nedeniyle muvazaalı sayılamayacağı ve iddia edilen kastın hayatın olağan akışı çerçevesinde ispatlanmadığı hükme bağlanmıştır.

¹⁴ İcra hukukunda mülkiyet karinesinin (zilyetliğin malikliğe delalet etmesi) temelinde, eşyayı elinde bulunduran kişinin o eşyanın sahibi olduğu yönündeki kuvvetli hayat tecrübesi yatar. Bu karine, alacaklı ve borçlu arasındaki ispat dengesini hayatın olağan akışına göre kurar. Bkz. **GÖKÇEK**, s. 45-52.

ziynetlerin kendisinde kaldığını veya kadının bunları rızasıyla bıraktığını iddia ediyorsa, hayatın olağan akışına aykırı olan bu savunmasını somut delillerle (örneğin bir protokol veya tanıkla) ispat etmek zorundadır.

Ancak bir hukukçu olarak burada şerh düşmemiz gereken husus, **"olağanlık" kavramının zamana ve mekana göre değişkenliğidir.** Sosyo-ekonomik değişimler, teknolojik gelişmeler ve kültürel dönüşümler, **dün "olağan dışı"** görünen bir durumu **bugün "olağan"** kılabilir. Dolayısıyla, bu muafiyet ilkesi uygulanırken hâkim, sadece kendi kişisel tecrübesine değil, toplumsal gerçekliğin o anki projeksiyonuna bakmalıdır.

Özel hukukta bir **"ispat disiplini"** ve **"yargısal kolaylık"** sağlayan bu ilke, tarafların birbirini asılsız iddialarla yormasını engeller. **Fakat asıl tehlike, makalemizin ilerleyen bölümlerinde detaylandıracağımız üzere, bu "ispat muafiyeti" mantığının ceza hukukuna, sanığın savunma hakkını hiçe sayacak şekilde sızmasıdır.** Özel hukukta **"ispat yükünün yer değiştirmesi"** mülkiyet güvenliğini korurken¹⁵, ceza hukukunda **"ispat yükünün sanığa devredilmesi"** özgürlük hakkını tehdit eden bir unsura dönüşebilir. Bu nedenle, **normal olanın ispatından muafiyet kuralı, ceza yargılamasında ancak ve ancak sanığın lehine bir karine olarak kullanılmalı; asla mahkûmiyetin tek dayanağı haline getirilmemelidir.**

3. Senetle İspat Kuralı Karşısında Hayatın Olağan Akışı Kavramının Değerlendirilmesi:

Medenî usul hukukumuzun en karakteristik özelliklerinden biri olan **"senetle ispat zorunluluğu"**, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 200. maddesinde katı bir kural olarak düzenlenmiştir. Belirli bir miktarı aşan hukuki işlemlerin ancak yazılı bir belge (senet) ile ispat edilebileceğini öngören bu kural, hukuki güvenliği sağlamayı ve "tanık beyanının yanılabilirliği" riskini bertaraf etmeyi amaçlar. Ancak hayat, her zaman kâğıt üzerinde ve imza karşılığında akmaz. İşte bu noktada **"hayatın olağan akışı"**, kanun koyucunun koyduğu bu katı şekil şartı ile sosyal gerçeklik arasındaki uçurumu kapatan, **Yargıtay'ın elindeki en önemli "hukuki esnetme" enstrümanı haline gelmiştir.**

Senetle ispat kuralı ile hayatın olağan akışı arasındaki temel çatışma, özellikle HMK m. 203'te düzenlenen **"tanıkla ispatın mümkün olduğu istisnai haller"** üzerinde yoğunlaşmaktadır¹⁶. Bu maddede sayılan istisnaların birçoğu, aslında hayatın olağan

¹⁵ Alacaklının, borçlunun iç dünyasındaki mal kaçırma kastını somut delillerle (senetle) kanıtlaması çoğunlukla imkansızdır. Bu "ispat zorluğu" karşısında hayatın olağan akışı süzgeci, ispat yükünü "olağan dışı devri" gerçekleştiren borçlu veya üçüncü kişiye kaydırarak yargısal dengeyi sağlar. Bkz. **GÖKÇEK**, s. 138-142.

¹⁶ Medenî usul hukukunda senetle ispat zorunluluğu, "ispat hakkı" üzerinde öngörülmüş en sert sınırlamalardan biri olarak kabul edilmektedir. İspat hakkı, davanın kaderini etkileyebilecek nitelikteki vakıaların her türlü delille kanıtlanabilmesi imkânını da bünyesinde barındırır. Ancak senetle ispat zorunluluğu, belirli bir değer üzerindeki hukuki işlemlerin sadece "kesin delil" (senet) ile kanıtlanmasını emrederek, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması önünde ciddi bir engel teşkil edebilmektedir. Yazarın vurguladığı üzere, bu kuralın "ispat hakkını" özünden zedelememesi için, HMK m. 203'te yer alan manevi

akışına dayanan birer "**ispat imkânsızlığı**" halidir. Örneğin, maddedeki en dikkat çekici bent olan "altsoy ve üstsoy, kardeşler, eşler, kayınpeder, kayınvalide ile gelin ve damat arasındaki işlemler" (HMK m. 203/1-a), tamamen bir tecrübe kuralına dayanır. Türk aile yapısında ve toplumsal geleneklerde, en yakın akrabalar arasında yapılan borç-alacak ilişkilerinde senet düzenlenmesi, "itimat" ilkesine aykırı ve hayatın olağan akışına göre "nezaketsizlik" kabul edilir. Yargıtay, bu manevi imkânsızlık halini genişleterek, kanunda sayılan derecede akraba olunmasa dahi, aralarında "**çok yakın ve köklü dostluk**" bulunan kişilerin de bu istisnadan yararlanabileceğine dair kararlar vermiştir. Burada mahkemenin sığındığı liman yine "**hayatın olağan akışıdır**."¹⁷

Yargıtay'ın hayatın olağan akışını kullanarak senetle ispat kuralını esnettiği bir diğer önemli alan ise "**delil başlangıcı**" (HMK m. 202) kavramıdır. Eğer ortada tam bir senet yoksa ancak karşı taraftan sadır olmuş, iddia edilen hukuki işlemi muhtemel kılan bir yazılı belge varsa, tanık dinlenebilir. Yargıtay, bu "**muhtemel kılma**" değerlendirmesini yaparken tamamen hayatın olağan akışı süzgecini kullanır. **Banka dekontları üzerindeki açıklamalar, WhatsApp yazışmaları veya e-postalar; tek başlarına "senet" vasfını haiz olmasalar da, içerikleri hayatın olağan akışına göre**

imkânsızlık gibi istisnaların geniş yorumlanması ve hayatın olağan akışına dayanan tecrübe kurallarının bu katı şekilciliği esnetecek bir dengeleyici olarak kullanılması zorunluluktur. Aksi halde, sadece senet düzenlenmediği gerekçesiyle maddi gerçekle bağdaşmayan hükümler kurulması, adil yargılanma hakkının temel unsurlarından olan "hak arama hürriyeti" ile çelişecektir. Ayrıntılı teorik tartışma ve anayasal değerlendirme için bkz. **ÇİFTÇİ TÜRKEL, Pınar: Medenî Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırları**, İzmir 2016, s. 771-779.

¹⁷ **Y. HGK.nun 16.06.2020 tarih ve 2018/35 E., 2020/408 K. sayılı ilamına konu olayda;** boşanma davası sonrası açılan ziynet ve çeyiz eşyalarının iadesi davasında, taraflar arasında evlilik başında düzenlenen bir "eşya senedi" uyuşmazlığın merkezini oluşturmuştur. Yüksek Mahkeme bu kararında, ispat hukukunun iki temel sütununu karşı karşıya getirmiştir: "Hayatın Olağan Akışı" ve "Senetle İspat Zorunluluğu". Kurul'a göre; normal şartlarda ziynet eşyalarının taşınmasının kolay olması ve kadının zati eşyası sayılması nedeniyle, bu eşyaların kadının üzerinde bulunması **hayatın olağan akışına uygundur**. Ancak, taraflar arasında (eşler veya gelin-kayınpeder gibi yakın hısımlar arasında) bu eşyaların teslimine dair yazılı bir senet düzenlenmişse, HMK m. 203/1-a bendinde öngörülen "manevi imkânsızlık" hali o somut işlem için sona ermiş demektir. Kararda; yakın akrabalar arasında dahi olsa, bir işlemin senede bağlanması durumunda, senedin aksinin ancak başka bir senetle ispat edilebileceği, hayatın olağan akışı karinesinin (ziyineti kadın götürür kabulünün) bu yazılı belge karşısında ispat yükünü tekrar davalıya (senedi imzalayan tarafa) yüklediği sonucuna varılmıştır.

Y. HGK.nun 08.07.2020 tarih ve 2017/1768 E., 2020/541 K. sayılı ilamına konu olayda; iki kardeş arasında otuz yıl süren ziraat ve hayvancılık ortaklığının tasfiyesi ve bu süreçte edinilen malların (traktör, koyun vb.) paylaşımı tartışılmıştır. Davalı kardeş, hayvancılık işinde bir "adi ortaklık" bulunmadığını, davacının sadece kendisine "yardım ettiğini" savunmuştur. Yerel mahkeme; ziraat işini birlikte yapanların traktörü de ortak almasını hayatın olağan akışına uygun bulurken; hayvancılık işinin sürekli takip gerektiren profesyonel bir iş olduğunu, davacının başka bir işte de çalışması nedeniyle bu işe ortak olmasının "inandırıcılıktan uzak" (olağan dışı) olduğunu gerekçe göstererek davayı kısmen reddetmiştir. Ancak Hukuk Genel Kurulu, bu parçalı bakış açısını reddetmiştir. Kurul'a göre; taraflar kardeşler ve aralarındaki işlemler HMK m. 203/1-a uyarınca "manevi imkânsızlık" nedeniyle tanıkla ispat edilebilir. Türk aile yapısının ve toplumsal geleneklerin bir gereği olarak, kardeşlerin ortak bir mülk (ağıl) satın alıp burada birlikte üretim yapmaları, birinin dış işleri, diğerinin iç işleri yürütmesi **hayatın olağan akışına tam bir uyum arz eder**. Kararda; bir kardeşin aynı zamanda başka bir yerde sigortalı çalışmasının, aile içi kolektif üretimin (adi ortaklığın) hayatın olağan akışı içindeki varlığını tek başına çürütmeyeceği, aksine yakın akrabalar arasındaki "itimat" ilkesinin yazılı belge aranmaksızın bu tür ortaklıkları mümkün kıldığı vurgulanmıştır.

bir borç ilişkisine işaret ediyorsa, mahkemeler bu belgeleri delil başlangıcı sayarak "tanık dinletme" yasağını delmektedir¹⁸.

Ancak, bu esnetme çabalarının en kritik örneği, senede karşı senetle ispat zorunluluğunun (HMK m. 201) "**muvazaa**" iddiaları ile aşılmasıdır¹⁹. Özellikle mülkiyetin nakline ilişkin resmi senetlerde (tapu kayıtları gibi), satış bedelinin çok düşük gösterilmesi veya hiç ödenmemesi durumlarında Yargıtay, tarafların sosyal ve ekonomik durumlarını analiz etmektedir. Eğer bir kişi, tüm malvarlığını hayatın olağan akışına aykırı bir şekilde, makul bir sebep olmaksızın üçüncü bir kişiye devretmişse, mahkeme "**görünürdeki işlemin**" muvazaalı olduğunu tespit ederken tanık beyanlarına ve hayatın olağan akışı karinesine dayanmaktadır. Burada "**senetle ispat**" kuralı, "**maddi gerçeği bulma**" idealinin gerisinde kalmaktadır²⁰.

¹⁸ **Yargıtay 1. Hukuk Dairesi'nin 21.04.2025 tarih ve 2023/6254 E., 2025/2102 K. sayılı ilamına konu olayda;** davacı (hala), ekonomik sıkıntıları nedeniyle yeğeninden aldığı borca karşılık taşınmazını teminat amaçlı devrettiğini (inançlı işlem), borç ödenmesine rağmen tapunun iade edilmediğini ileri sürmüştür. Yerel mahkeme, 05.02.1947 tarihli İBK uyarınca bu iddianın ancak yazılı delille ispatlanabileceğini, taraflar akraba olsa dahi tanık dinlenemeyeceğini belirterek davayı reddetmiştir. Ancak Yargıtay, HMK m. 202 anlamında **delil başlangıcı** kavramını hayatın olağan akışı ile harmanlayan çok kritik bir saptama yapmıştır. Kararda; davalının bir başka dosyada verdiği "*Evi aldım ama bana 'parasını ödersek geri verirsin' dediler, borçlarını ödemedikleri için vermedim*" şeklindeki beyanı, inançlı işlem iddiasını "**hayatın olağan akışına göre muhtemel kılan**" bir belge olarak kabul edilmiştir. Yüksek Daire; bu beyanın bir "senet" olmasa da, taraflar arasındaki ilişkinin salt bir satış değil, teminat amaçlı bir devir olabileceği yönünde güçlü bir karine teşkil ettiğini, dolayısıyla delil başlangıcının oluştuğunu ve artık tanık dinlenmesinin önünün açılması gerektiğini hükme bağlamıştır. Bu içtihat, mahkemelerin "muhtemel kılama" değerlendirmesi yaparken, sadece belgenin formuna değil, içeriğinin hayatın tecrübe kurallarına göre hangi hukuki ilişkiye işaret ettiğine bakması gerektiğini göstermektedir.

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nun 25.12.2019 tarih ve 2019/1 E., 2019/8 K. sayılı ilamı ile bu konu en üst düzeyde netliğe kavuşturulmuştur. Kararda; zamanaşımına uğradığı için kambiyo senedi vasfını yitiren bir bononun, artık bir "senet" (kesin delil) sayılamayacağı, ancak imzanın borçluya ait olması kaydıyla temel borç ilişkisi bakımından bir **yazılı delil başlangıcı** teşkil edeceği hükme bağlanmıştır. Burada Yüksek Kurul, hayatın olağan akışı kriterini iki aşamalı bir denetimden geçirmiştir: İlk aşamada; bir kimsenin imzasını taşıyan bir borç belgesinin varlığı, aradaki temel ilişkiyi **hayatın olağan akışına göre "muhtemel"** kılar ve tanık dinletme yasağını bertaraf eder. Ancak ikinci aşamada Kurul, "olağanlık" çıkarımına hukukî bir sınır çekmiştir: Belge artık bir kambiyo senedi olmadığına göre, üzerindeki vade tarihinin "kesin vade" (TBK m. 117/2) sayılarak ihtar çekilmeksizin temerrüde esas alınması hayatın olağan akışıyla doğrudan açıklanamaz. Zira belgenin şekli gücü düşmüş, sadece bir "ispat imkânı" haline gelmiştir. Bu karar, makalemizde savduğumuz; hayatın olağan akışının bir "anahtar" (ispat yolu açıcı) olduğu, ancak bu anahtarın usulün emredici şekil şartlarını (temerrüt ihtarı vb.) tamamen ortadan kaldıran bir "sihirli değnek" olmadığı tezini İBK 'ı ile desteklemektedir. Delil başlangıcının varlığı için aranan "hukuki işlemi muhtemel gösterme" kriteri, bizzat hayatın olağan akışı tarafından belirlenen bir eşiktir. Yazılı belgenin tecrübe kurallarına göre bir borç ilişkisine işaret etmesi yeterlidir. Bkz. **BÜYÜKAY**, s. 388-390.

¹⁹ Senede karşı ileri sürülen bedelsizlik iddialarında, tarafların ekonomik ve sosyal durumları ile aralarındaki güven ilişkisinin hayatın olağan akışı perspektifinden değerlendirilmesi, "ispat hakkının" anayasal bir güvencesidir. Bkz. **BÜYÜKAY**, s. 412-415.

²⁰ **Yargıtay 6. Hukuk Dairesi'nin 11.01.2024 tarih ve 2022/3236 E., 2024/216 K. sayılı ilamına konu olayda;** arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi uyarınca yükleniciye (davacıya) bırakılması gereken bir bağımsız bölümün, arsa sahibi (davalı) tarafından bir üçüncü kişiye tapuda satış yoluyla devredilmesi ve bu devrin "muvazaalı" olduğu iddiası incelenmiştir. Daire çoğunluğu; tapudaki tescile dayanan üçüncü kişinin kötü niyetinin somut delillerle kanıtlanamadığı gerekçesiyle tapu iptal talebinin reddine karar vermiş ise

Yargıtay'ın bu esnetme çabaları bir yandan "katı şekilciliğin" yol açabileceği adaletsizlikleri engellemekte, diğer yandan ise "hukuki belirlilik" ilkesini zayıflatmaktadır. Eğer hayatın olağan akışı kavramı gereğinden fazla genişletilirse, senetle ispat kuralı tamamen işlevsiz kalabilir²¹. **Bu nedenle mahkemelerin, bu esnetmeyi yaparken "olağanlık" tanımını sadece kendi sübjektif kanaatlerine değil, toplumun ortalama kabulüne ve somut olayın emsalsiz özelliklerine dayandırması şarttır.** Özel hukukta "**hakkaniyet**" adına tanınan bu geniş yetki, birazdan ele alacağımız ceza hukuku bölümünde göreceğimiz üzere, sanık hakları söz konusu olduğunda çok daha tehlikeli ve çift taraflı bir kılıç haline dönüşmektedir.

4. İş Hukuku ve Aile Hukuku Uygulamalarından Kesitler

Özel hukukun dinamik ve toplumsal dokuya en yakın iki alanı olan İş Hukuku ve Aile Hukuku, "**hayatın olağan akışı**" kavramının en yoğun kullanıldığı mecralardır. Bu iki alanda mahkemeler, sadece kanun metinleriyle değil, aynı zamanda toplumun yerleşik alışkanlıkları ve insan psikolojisinin doğal tepkileriyle de ilgilenirler. Yargıtay'ın özellikle bu iki alandaki içtihatları, "**ispat yükünün**" nasıl bir esneklik kazandığını açıkça ortaya koymaktadır.

4.1. İş Hukuku Uygulamaları

İş hukukunda "**işçinin korunması**" ilkesi hakimdir; ancak bu ilke, ispat hukukunun temel kurallarını tamamen devre dışı bırakmaz. En büyük tartışma alanı "fazla çalışma" (fazla mesai) ücretinin ispatıdır. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi ve Hukuk Genel Kurulu'nun müstakar kararlarına göre, fazla çalışma yaptığını iddia eden işçi bunu ispatlamakla yükümlüdür. Ancak ispat sürecinde sunulan deliller, her zaman "hayatın olağan akışı" süzgecine takılır²².

de; karardaki **karşı oy gerekçesi**, hayatın olağan akışı kriterinin ispat hukukundaki dönüştürücü gücünü ortaya koymaktadır. Muhafif görüşe göre; satın alınan taşınmazın içinde başka bir kişinin (yükleniciden haricen alan kişi) oturduğunu bilerek veya bilmesi gerekerek evi satın almak, taraflar arasındaki uzak akrabalık bağları ve satış bedelinin ödendiğine dair banka kaydı gibi somut verilerin eksikliği, **hayatın olağan akışı ve dürüstlük kuralı (TMK m. 2)** çerçevesinde işlemin muvazaalı olduğunu ispatlamaya yeterli emarelerdir. Bu karar; resmî senedin (tapu kaydının) sağladığı ispat gücünün, hayatın olağan akışına açıkça aykırı düşen karmaşık bir olay örgüsü karşısında "maddi gerçeği bulma" idealini nasıl zorladığını gösteren güncel bir hukukî tartışma zeminidir.

²¹ Örneğin, icra takiplerinden kurtulmak amacıyla yapılan mal kaçırma işlemlerinde, taraflar arasındaki yakın hısımlık, ticari ilişkinin yokluğu veya devir bedelindeki fahiş farklar, "hayatın olağan akışına aykırılık" teşkil eder. Bu aykırılık, "tüzel kişilik perdesinin aralanması" ve "muvazaanın tespiti" süreçlerinde mahkemenin tanık beyanlarına itibar etmesini sağlayan en güçlü emaredir. Bkz. **GÖKÇEK**, s. 110-125.

²² **Y. HGK.nun 18.06.2025 tarih ve 2023/10-738 E., 2025/379 K. sayılı ilamına konu olayda**; bir kamu okulunda toplum yararına çalışma projesi kapsamında kısa süreli hizmetli olarak görev yapan şahsın, resmi görev süresi dolduktan sonra da okula gelmeye devam ederek öğretmenlere kendi evinde yaptığı yemekleri ve köy ürünlerini satması, yemek yenen alanların temizliğini yapması ve bazen okula gelen damacana suları teslim alması uyumsuzluğun odağını oluşturmuştur. Davacı taraf, bu faaliyetlerin bir hizmet akdi (iş ilişkisi) teşkil ettiğini ve sigortalı çalışması gerektiğini iddia etmiştir. Ancak Hukuk Genel Kurulu, hizmet akdinin

Örneğin, bir işçinin haftanın 7 günü, günde 14-15 saat boyunca, yıllarca hiç ara vermeden ve bayram tatili yapmadan çalışması, Yargıtay tarafından "hayatın olağan akışına aykırı" kabul edilmektedir. HGK kararlarında vurgulandığı üzere; bir insanın fizyolojik sınırları, sosyal ihtiyaçları ve dinlenme hakkı göz önüne alındığında, bu denli yoğun bir çalışma temposunun sürdürülebilirliği "olağan" görülmez. Bu durumda, tanık beyanları bu yönde olsa bile, mahkeme bu beyanları hayatın olağan akışı gereği "kuşkulu" bulur ve "hakkaniyet indirimi" (takdiri indirim) yaparak gerçeğe en yakın mesai süresini belirler. Burada kavram, ispatlanan bir vakıayı "mantık sınırlarına çekme" işlevi görür.

Keza, ücret ödemeleri noktasında da benzer bir yaklaşım mevcuttur. İşçinin imzasını taşıyan bordrolarda fazla mesai sütununun "boş" olması veya sembolik rakamlar içermesi durumunda, işçinin bu bordroları uzun süre ihtirazı kayıt koymadan imzalaması, hayatın olağan akışına göre "fazla mesai yapmadığının" bir karinesi sayılır. Ancak işçi, bordronun sahteliğini veya iradesinin fesada uğratıldığını ispatlarsa, bu "olağan" kabul yerini maddi gerçeğe bırakır.

4.2. Aile Hukuku Uygulamaları

varlığı için gerekli olan "bağımlılık" ve "ücret" unsurlarını hayatın olağan akışı süzgecinden geçirmiştir. Yüksek Mahkeme; şahsın okulda bulunma amacının kendi nam ve hesabına yemek/ürün satarak kazanç sağlamak (bağımsız çalışma) olduğunu, bu ticari faaliyet sırasında yemek yenilen alanları temizlemesinin veya tesadüfen okula gelen suları teslim almasının iş organizasyonu içindeki bir "iş görme edimi" değil, bulunduğu ortamdaki faaliyetinin doğal bir sonucu ve **hayatın olağan akışına uygun** münferit hareketler olduğunu kabul etmiştir. Sonuç olarak, bu tür yardımcı hareketlerin aradaki ticari/bağımsız ilişkiyi bir "hizmet akdine" dönüştürmeyeceği ve sigortalılık tespiti için yeterli bir bağımlılık unsuru oluşturmayacağı vurgulanmıştır.

Y. HGK.nun 22.11.2022 tarih ve 2021/9-660 E., 2022/1574 K. sayılı ilamına konu olayda; işçilik alacaklarının brüt mü yoksa net mi hüküm altına alınması gerektiği ve tanık beyanlarına dayalı fazla çalışma hesaplamalarından yapılan indirimlerin hukukî mahiyeti tartışılmıştır. Hukuk Genel Kurulu bu kararında, iş hukukunda yerleşik hale gelen "takdiri indirim" (hakkaniyet indirimi) uygulamasını yeni bir kavramsallaştırma ile "**karineye dayalı makul indirim**" olarak nitelendirmiştir. Kurul'a göre; bir işçinin uzun yıllar boyunca hiç hastalanmadan, mazeret izni kullanmadan veya bayram tatili yapmadan sürekli bir tempoda çalışması **hayatın olağan akışına ve insan doğasına aykırıdır**. Bu durum, ispat yükünü aşan bir "yaşam tecrübesi karinesi" oluşturur. Mahkemece bu karineye dayanılarak yapılan indirimler, aslında ispatlanamayan bir kısmın reddi değil, ispatlanan vakıanın rasyonel sınırlara çekilmesidir. Kararda ayrıca, hayatın olağan akışına dayanan bu "makul indirim" nedeniyle davası kısmen reddedilen işçinin, reddedilen bu miktar üzerinden karşı tarafa vekâlet ücreti ödemeye zorlanmasının hakkaniyete aykırı olacağı vurgulanmıştır.

Aile hukukunda, özellikle boşanma²³ sonrası açılan "ziynet eşyalarının iadesi" davaları²⁴, ispat yükü ve hayatın olağan akışı çatışmasının en net görüldüğü alandır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun yerleşik içtihadına göre; düğünde takılan ziynet eşyaları (altın, takı vb.) kadına aittir ve onun kişisel malı sayılır.

Bu noktada "hayatın olağan akışı" iki aşamalı bir karine sunar:

Muhafaza Karinesi: Ziyet eşyalarının niteliği gereği, bunların kadın üzerinde taşınması veya onun tarafından muhafaza edilmesi hayatın olağan akışına uygundur.

²³ **Y. HGK.nun 21.05.2025 tarih ve 2023/2-709 E., 2025/325 K. sayılı ilamına konu olayda;** mal ayrılığı rejiminin geçerli olduğu dönemde kadın eş adına tescil edilen bir taşınmazın, çalışan ve düzenli geliri olan erkek eşin katkılarıyla alındığı iddiasına dayalı "katkı payı alacağı" davası incelenmiştir. Yüksek Mahkeme bu kararında, ispat hukukuna damga vuracak bir tespitte bulunmuştur. Kurul'a göre; eğer katkı yaptığı iddia edilen eşin (somut olayda müteveffa babanın) düzenli ve sürekli bir işinin olduğu ve gelir elde ettiği ispatlanmışsa, bu gelirin evlilik birliği içinde edinilen malvarlığına harcadığının kabulü gerekir. Zira **hayatın olağan akışı**, çalışan bir eşin elde ettiği kazancı, ailesinin ve ortak malvarlığının iyileştirilmesi için kullanacağını varsayar. Bu durum hukukta bir "fiili karine" oluşturur ve bu noktadan sonra ispat yükü yer değiştirir. Gelirin katkıda kullanılmadığını, başka bir yere harcadığını iddia eden taraf (tapu maliki eş), bu fiili karinenin aksini somut delillerle ispatlamak zorundadır. Kararda ayrıca, gelirin tam miktarının belirlenememesinin davayı reddetmek için bir gerekçe olamayacağı, hâkimin hayatın olağan akışı ve hakkaniyet (fedakârlığın denkleştirilmesi) ilkeleri uyarınca bir katkı oranı takdir etmesi gerektiği açıkça hükme bağlanmıştır.

Y. HGK.nun 06.03.2024 tarih ve 2023/2-130 E., 2024/147 K. sayılı ilamına konu olayda; karşılıklı boşanma davasında tarafların "fiziksel şiddet" ve "sadakat yükümlülüğünün ihlali" vakıaları üzerinden kusur oranlarının belirlenmesi tartışılmıştır. Yüksek Mahkeme bu kararında, aile hukukunda ispatın en zor olduğu "ev içi şiddet" vakıalarında tanık beyanlarının değerini hayatın olağan akışı perspektifinden analiz etmiştir. Kurul'a göre; aile kurumunun sahip olduğu "mahremiyet" duvarı, ailenin iç dinamikleri hakkında ancak en yakın akrabaların (anne, baba gibi) bilgi sahibi olabilmesine imkan tanır. Bu nedenle, yakın akrabaların beyanları başlı başına "değerden düşürücü" bir sebep olarak görülmemeli; aksine ciddi ve inandırıcı bir çelişki bulunmadıkça, bu beyanlar **hayatın olağan akışına uygun ve samimi** kabul edilerek hükme esas alınmalıdır. Kararda ayrıca, kadının maruz kaldığı şiddetin on yıl süresince "süreklilik" arz etmesinin, erkeği az kusurlu olmaktan çıkarıp "eşit kusurlu" seviyesine taşıdığı vurgulanmıştır. Her ne kadar bir kısım görüş, uzun yıllar şiddete rağmen evliliği sürdürmeyi hayatın olağan akışına aykırı bularak sadakatsizlik vakiasını ağır kusur sayma eğiliminde olsa da; HGK çoğunluğu, somut şiddet vakıalarının ispatlanmış olmasını eşit kusur belirlemesi için yeterli bulmuştur.

²⁴ **Y. HGK.nun 05.07.2023 tarih ve 2023/191 E., 2023/703 K. sayılı ilamına konu olayda;** boşanma sonrası açılan ziynet eşyalarının iadesi davasında, takıların evlilik birliği içinde "güvenlik gerekçesiyle" erkek eş tarafından alınıp bozduurulduğu iddiası ile kadın eşin bunları yanında götürdüğü savunması çatışmıştır. Yüksek Mahkeme bu uyuşmazlıkta, ispat hukukunun en temel "olağanlık" testini uygulamıştır. Kurul'a göre; ziynet eşyaları niteliği gereği rahatlıkla taşınabilen ve saklanabilen eşyalar olduğundan, bu eşyaların kadın eşin himayesinde bulunması **hayatın olağan akışına uygundur**. Dolayısıyla, ziynetlerin kendisinde olmadığını iddia eden kadın eş, bu "normal durumun" aksini, yani takıların erkek eşin zilyetliğine geçtiğini ispatlamakla yükümlüdür. Kararda, kadın eşin sunduğu tanık beyanlarının (takıların erkek eşin ailesinin borçları veya araç alımı için kullanıldığına dair somut ifadeler) hayatın olağan akışı çerçevesinde tutarlı ve inandırıcı bulunduğu, bu durumda ispat yükünün yer değiştirerek takıların iade edildiğini kanıtlama borcunun erkek eşe geçtiği vurgulanmıştır. Sonuç olarak, ziynetlerin kadın eşin kişisel malı olduğu ve aksini (iadeyi veya bağışı) ispat edemeyen erkek eşin bedeli ödemekle sorumlu olduğu hükme bağlanmıştır.

Götürme Karinesi: Kadının evden ayrılırken (evlilik birliği sarsıldığında) bu ziynetleri de yanında götürmesi "olağan" olan durumdur.

Ancak kadın, evden "zorla", "aniden" veya "şiddet görerek" çıkarılmışsa; Yargıtay, hayatın olağan akışına göre bu şartlar altındaki birinin altınları toplamasını beklemeyi "olağandışı" bulur. Bu durumda ispat yükü yer değiştirir; koca, altınların kadın tarafından götürüldüğünü ispatlamak zorunda kalır.

HGK'nın mehir veya ziynet davalarındaki bir diğer önemli yaklaşımı ise "toplumsal gelenekler" üzerinedir. Eğer bir yörede veya aile yapısında belirli bir eşyanın (örneğin mehre konu bileziklerin) kadına "mülkiyet" olarak değil de "emanet" olarak verilmesi gibi bir gelenek varsa, bu durum "hayatın olağan akışının yerel görünümü" olarak tartışmaya açılabilir. Ancak genel kural, kadının kişisel malı olduğu yönündeki "olağanlık" karinesidir.

Sonuç Olarak; Özel hukukun bu iki alanında hayatın olağan akışı, mahkemenin "insan doğasına" ve "sosyal gerçekliğe" sırtını dönmesini engelleyen bir emniyet sibobudur. Ancak bu sibobun, somut olayın emsalsiz şartlarını (işçinin çaresizliği, kadının maruz kaldığı şiddet vb.) görmezden gelecek kadar katı bir kalıba dönüşmemesi gerekir. Özel hukukta "**ispatı kolaylaştıran**" bu yaklaşım, ceza hukukuna geçtiğimizde göreceğimiz üzere, sanığın masumiyetini ispat etmek zorunda kaldığı bir "**hukuki tuzığa**" dönüşme riski taşımaktadır.

IV. CEZA MUHALEMESİNDE HAYATIN OLAĞAN AKIŞI KAVRAMI

1. Ceza Muhakemesinde Delil Serbestisi ve Vicdani Kanaat (CMK m. 217)

Ceza muhakemesi hukukunun nihai hedefi, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde "**maddi gerçeğe**" ulaşmaktır. Bu hedefe giden yolda Türk Ceza Muhakemesi Kanunu, mülga mevzuatın "**kanuni delil**" sistemini terk ederek, 217. maddesiyle "**delil serbestisi**" ve "**vicdani kanaat**" ilkelerini kabul etmiştir. CMK m. 217/1 uyarınca; "**Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir.**" İşte "**hayatın olağan akışı**" kavramı, tam da bu "**serbestçe takdir**" yetkisinin kullanıldığı boşlukta, hâkimin zihinsel dünyasına sızan en etkili ölçüttür²⁵.

²⁵ Y. CGK.nun 25.11.2014 tarih ve 2014/166 E., 2014/514 K. sayılı ilamına konu olayda; mahkeme kararı olmaksızın, savcılık emriyle yapılan usulsüz bir arama sonucunda ele geçirilen yasadışı nitelikteki bir silahın "hukuka aykırı delil" olduğu ve hükme esas alınamayacağı tartışılmıştır. Yüksek Mahkeme bu kararında, maddi delilin (silahın) dışlanması durumunda sanığın suçu kabul eden beyanlarının (ikrarının) mahkûmiyete yettiği yönündeki görüşü reddetmiştir. Kurul'a göre; ceza muhakemesinde geçerli olan "vicdani kanıt sistemi" ve "delil serbestisi", hiçbir delile –sanığın kendi itirafı dahi olsa– peşinen ve mutlak bir üstünlük tanımaz. Bir kimsenin suçlu olmadığı halde kendisini suçlu sayması veya başkasının suçunu kabullenmesi ihtimal dahilindedir. Bu nedenle, bir ikrarın gerçek maddi olayla örtüşüp örtüşmediği; beyanın hangi aşamada yapıldığı, somut emarelerle desteklenip desteklenmediği ve en kritik nokta olarak **hayatın olağan akışına uygun düşüp düşmediği** üzerinden denetlenmelidir. Kararda, hayatın olağan

Delil serbestisi, her şeyin delil olabileceği anlamına geldiği gibi, mevcut delillerin değerinin belirlenmesinde de hâkime geniş bir oyun alanı tanır. Ancak bu yetki, "**keyfiyet**" demek değildir. Hâkim, **delilleri değerlendirirken rasyonel, mantıklı ve denetlenebilir bir yol** izlemek zorundadır. Hayatın olağan akışı, bu değerlendirme sürecinde hâkime "**mantıksal bir rehber**" sunar. Olaydan geriye kalan delil kırıntılarını (parçaları) bir araya getirerek bir bütün (tablo) oluşturmaya çalışan hâkim, eksik kalan kısımları "**hayatın olağan akışına göre olması gereken**" ile doldurma eğilimi gösterir. Doktrinde "Mozaik Teorisi" olarak da adlandırılan bu yaklaşımda²⁶, her bir delil mozaığın bir parçasını, hayatın olağan akışı ise parçaları bir arada tutan durumu temsil eder²⁷.

Buna karşın, bu "**mantıksal harç**" bazen mozaığın bizzat kendisi yerine geçirilmektedir. CMK m. 217'nin verdiği takdir yetkisi, hayatın olağan akışı kriteriyle

akışı çerçevesinde rasyonel bir temele dayanmayan ve somut delillerle (hukuka uygun elde edilmiş araçlarla) desteklenmeyen ikrarın, tek başına mahkûmiyet hükmüne dayanak teşkil edemeyeceği, aksi durumun varsayımsal bir yargılama doğuracağı kesin olarak vurgulanmıştır.

²⁶ Ceza muhakemesinde emarelerin (belirti delillerinin) tek başlarına ispat gücü zayıf olsa da, hayatın olağan akışı süzgecinden geçirilerek birleştirilmeleri halinde "delil mozaığı" tamamlanmış olur. Bu mantıksal süreçte tecrübe kuralları, parçaları birbirine bağlayan temel unsurdur. Bkz. **YENİSEY, Feridun / NUHOĞLU, Ayşe: Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11. Baskı, İstanbul 2023, s. 520-525; **SELÇUK, Sami: Zorunlu Sözler: Kılavuz ve Kural**, Ankara 2021, s. 145 vd. (Yazar, delillerin değerlendirilmesinde "parçalardan bütüne gitme" mantığını bir tablo/mozaik benzetmesiyle açıklar). Yine Doktrinde "Mozaik Teorisi" veya "Bütünsellik İlkesi" olarak adlandırılan bu görüş uyarınca; hâkim, delil kırıntılarını hayatın olağan akışına uygun bir mantık silsilesi içinde birleştirdiğinde, ortaya çıkan tablo artık bir "olasılık" değil, "maddi gerçeklik" vasfını kazanır. Bkz. **ÖZTÜRK, Bahri / ERDEM, R. Murat / ÖZBEK, Veli Özer: Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 16. Baskı, Ankara 2022, s. 680-685.

²⁷ **Y. CGK.nun 29.11.2005 tarih ve 2005/144 E., 2005/150 K. sayılı ilamına konu olayda;** bir sanığın konutunda hâkim kararı olmaksızın yapılan usulsüz arama sonucunda ele geçirilen uyuşturucu maddeler ile sanığın tüm aşamalarda samimi itirafı (ikrarı) arasındaki hukukî denge tartışılmıştır. Yüksek Kurul bu kararında, hukuka aykırı arama sonucunda elde edilen maddi delillerin (bitkiler ve ekspertiz raporlarının) dışlanması gerektiğini teyit etmiştir. Ancak Kurul, maddi delillerin yokluğunda sanığın özgür iradeyle yaptığı ikrarın değerini **hayatın olağan akışı** kriteriyle ölçmüştür. Sanığın uzun yıllardır uyuşturucu kullanıcısı olması, itirafının ihbar tutanaklarıyla birebir örtüşmesi ve bu itirafın "başkasının suçunu üstlenme" gibi bir ihtimal barındırmaması, mahkemece hayatın olağan akışına uygun bir "doğruluk karinesi" olarak kabul edilmiştir. Bu karar, makalemizde değindiğimiz "**Mozaik Teorisi**" bağlamında; hukuka aykırı olduğu için tablodan çıkarılan bir delil parçasının yarattığı boşluğun, hayatın olağan akışıyla desteklenen ve akla uygun düşen bir başka delil (samimi ikrar) tarafından doldurulabileceğini gösteren temel bir içtihattir. Sonuç olarak, maddi delil geçersiz olsa dahi, hayatın olağan akışına uygun düşen istikrarlı ikrarın suçun sübutu için yeterli olduğu hükme bağlanmıştır.

Medenî usul hukukunda maddi gerçeğin araştırılması ilkesi, hiçbir zaman temel hak ve özgürlüklerin ihlali pahasına mutlak bir üstünlüğe sahip değildir. Uygulamada, özellikle "başka türlü ispatlanması mümkün olmayan" vakialarda (ispat darlığı), gizli ses kayıtları veya izinsiz yazışmalar gibi hukuka aykırı delillerin "hayatın olağan akışı gereği maddi gerçeğe ulaşmanın tek yolu olduğu" savunularak kabul edilmesi eğilimi mevcuttur. Ancak doktrinde vurgulandığı üzere; hayatın olağan akışı, tarafların birbirlerinin özel alanına müdahale etmesini meşrulaştıran bir "delil aklama mekanizması" olarak kullanılamaz. Yazarın sunduğu "Dört Aşamalı Test" uyarınca; bir delilin kabul edilebilirliği belirlenirken sadece "maddi gerçek" değil, delilin elde edilme biçiminin demokratik bir toplumda "makul ve orantılı" olup olmadığı da denetlenmelidir. Aksi bir kabul, hukuk devletinin en temel sütunlarından olan "delil yasakları" rejimini işlevsiz bırakarak yargılamayı dürüstlük kuralından (TMK m. 2) uzaklaştırır. Ayrıntılı analiz ve ispat darlığında ölçülülük denetimi için bkz. **KAYA, Bora: Medenî Usul Hukukunda Hukuka Aykırı Deliller**, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2023, s. 180-185 ve s. 612-620.

birleştğinde, **mahkemelerin somut delil aramaktan vazgeçip "zaten aksi hayatın olağan akışına aykırıdır" diyerek mahkûmiyet kurduğu bir sürece dönüşmektedir.** Oysa **vicdani kanaat, delillerden kopuk bir hissiyat değil; delillerin hayatın olağan akışı süzgecinden geçirilmesiyle ulaşılan, akla ve mantığa uygun bir "kesinlik" halidir²⁸.**

Buradaki asıl tehlike, "vicdani kanaat" ile "hayatın olağan akışı" arasındaki sınırın belirsizleşmesidir. Eğer bir hâkim, sanığın savunmasını sadece **"kendince"** olağandışı bulduğu için reddediyorsa, orada vicdani kanaatten değil, **"subjektif bir önyargıdan"** söz edilir. Ceza muhakemesinde hayatın olağan akışı, CMK m. 217 kapsamında bir **"denetim aracı"** olarak kalmalı; asla **"delil ikamesi"** işlevi görmemelidir. Bir başka ifadeyle; **olağan dışı bir durumun varlığı, tek başına bir suçun ispatı sayılamaz.** Hayatın olağan akışına aykırılık bir **"şüphe"** doğurur; ancak **ceza hukukunda şüphe, sanık aleyhine mahkûmiyet gerekçesi değil, beraat gerekçesi olmalıdır²⁹.**

Soruşturma evresinde savcılık makamı, hayatın olağan akışına aykırı bulduğu durumları **"şüphe"** olarak nitelendirip dava açabilir (CMK m. 170/2). **Ancak kovuşturma aşamasında bu aykırılık, somut ve kesin delillerle desteklenmediği sürece, CMK m. 217 anlamında hükme esas alınacak bir "kanaat" oluşturmaya yetmemelidir.** Bu

²⁸ **Y. CGK.nun 12.07.2023 tarih ve 2022/244 E., 2023/399 K. sayılı ilamına konu olayda;** ağır Alzheimer hastası olan ve fiziksel durumu itibarıyla kendi başına evden ayrılması mümkün görülmeyen maktulün aniden kaybolması ve tüm aramalara rağmen cesedine ulaşılamaması uyuşmazlığın temelini oluşturmuştur. Özel Daire; maktulün mevcut hastalığı ve evin fiziksel şartları gereği dışarıdan biri tarafından kaçırılmasının veya kendi başına gitmesinin imkânsız olduğunu, dolayısıyla evdeki sanık tarafından öldürülüp cesedinin ortadan kaldırıldığı kabul edilmesinin "olağan yaşam deneyimi" ile uyumlu olduğunu savunarak mahkûmiyet yönünde bozma kararı vermiştir. Ancak Ceza Genel Kurulu, bu mantık yürütmeyi "varsayıma dayalı mahkûmiyet" olarak nitelendirerek reddetmiştir. Yüksek Kurul'a göre; ceza muhakemesinde ispat, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kesinlikte olmalı; "hayatın olağan akışına göre başka türlü mümkün değil" şeklindeki bir çıkarım, somut delil eksikliğini kapatan bir araç olarak kullanılmamalıdır. Maktulün kesin olarak öldüğü, ölümün nerede, ne zaman ve kim tarafından gerçekleştirildiği somut verilerle kanıtlanmadığı sürece, sadece "olağanlık" süzgecine dayanarak sanığın cezalandırılması masumiyet karinesine açıkça aykırıdır. Neticede Kurul, her türlü şüpheden uzak, kesin ve açık ispata dayanmayan mahkûmiyet hükmünün bozulmasına ve sanığın beraatine karar vermiştir.

²⁹ **Y. CGK.nun 29.06.2022 tarih ve 2019/587 E., 2022/502 K. sayılı ilamına konu olayda;** sanığın, maktulü mağdura karşı bir eylem gerçekleştirmesi için azmettirdiği iddiası tartışılmıştır. Mahkeme, sanık ile mağdur arasındaki geçmişe dayalı husumeti, eylemde kullanılan silahın daha önce sanıkla bağlantılı bir başka olayda kullanılmış olmasını ve eylem sırasında iletilen "selam" içerikli mesajları, hayatın olağan akışı çerçevesinde "azmettirmenin varlığına" dair güçlü emareler olarak kabul etmiştir. Ancak Yüksek Kurul, bu noktada hayatın olağan akışının sınırlarını belirleyen çok kritik bir ayırım yapmıştır: Bir eylemin hayatın olağan akışı ve yan delillerle "mümkün" görünmesi, o eylemin tüm unsurlarıyla (özellikle manevi unsuruyla) "kesin" olarak kanıtlandığı anlamına gelmez. Kurul; azmettirme olgusuna dair karinenin bulunmasına rağmen, bu azmettirmenin kasten öldürmeye mi yoksa kasten yaralamaya mı yönelik olduğu hususunun hayatın olağan akışı ile doldurulamayacak bir "boşluk" (şüphe) içerdiğine hükmetmiştir. Sonuç olarak, şüphenin varlığı halinde "şüpheden sanık yararlanır" ilkesi uyarınca, hayatın olağan akışı süzgecinin mahkûmiyet yönünde değil, sanık lehine olan vasıflandırma (kastan yaralamaya azmettirme) yönünde işletilmesi gerektiği karara bağlanmıştır.

ayrım, hukuk devletinin masumiyet karinesini koruyan en önemli sınır çizgilerinden biridir³⁰.

2. Suçun Manevi Unsurunun (Kast/Taksir) Tespitinde Olağan Akışın Rolü

Ceza hukukunda suçun manevi unsuru, failin fiili gerçekleştirdiği andaki zihinsel durumunu ifade eder. Kast veya taksirin varlığı, suçun nitelenmesi ve cezanın tayini açısından hayati önem taşır. **Ancak kast, sanığın iç dünyasına (subjektif gerçekliğine) ait bir olgu olduğundan, dışarıdan doğrudan gözlemlenmesi imkansızdır.** Hiçbir hâkim, sanığın zihnine girip o andaki gerçek niyetini okuyamaz. Bu "ispat çıkmazını" aşmak için yargı pratiği, failin dış dünyaya yansıyan somut davranışlarından hareketle niyetini okumaya çalışır. **İşte bu "niyet okuma" sürecindeki köprü, "hayatın olağan akışı" kriteridir³¹.**

Mahkemeler, sanığın kastını belirlerken; **"Normal, makul ve ortalama bir insan, bu şartlar altında bu eylemi ne amaçla yapardı?"** sorusuna yanıt ararlar. Bu soruya verilen cevaplar, aslında toplumun ortak tecrübe kurallarına ve hayatın olağan akışına dayanan **"objektif göstergelerdir."** Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarında kastın belirlenmesinde kullanılan; suçta kullanılan aracın niteliği, darbe sayısı, hedef alınan

³⁰ **Y. CGK.nun 18.06.2025 tarih ve 2023/540 E., 2025/264 K. sayılı ilamına konu olayda;** sanıkların organize bir şekilde sahte trafik kazaları düzenleyerek sigorta şirketlerini dolandırdıkları iddiası incelenmiştir. Özel Daire ve Genel Kurul, kazalara karışan tarafların akraba olmasını, farklı kazalarda aynı kişilerin bir araya gelmesini ve hasar şekillerindeki benzerlikleri **hayatın olağan akışına aykırı** birer karine olarak kabul etmiştir. Ancak Yüksek Kurul, bu noktada çok kritik bir ispat sınırı çizmiştir: Mahkeme, bir uyuşmazlıkta hayatın olağan akışına aykırı emareler gördüğünde, bunu doğrudan bir hüküm gerekçesi yapmak yerine; maddi gerçeğe ulaşmak için re'sen araştırma ilkesini işletmeli ve bu "olağan dışılığı" somut delillerle (ekspertiz raporları, HTS kayıtları, imza incelemeleri) desteklemelidir. Kararda; sadece iddia makamının sunduğu yetersiz delillere dayanarak veya "şüphe yenilemedi" diyerek verilen beraat kararının, tıpkı eksik araştırmayla verilen mahkûmiyet kararı gibi hukuka aykırı olduğu vurgulanmıştır. Sonuç olarak, "olağanlık" süzgecinin mahkemeye, şüpheyi somutlaştırmak için gerekli ve zorunlu tüm delilleri toplama ödevi yüklediği hükme bağlanmıştır.

³¹ **Y. CGK.nun 02.07.2025 tarih ve 2024/322 E., 2025/300 K. sayılı ilamına konu olayda;** banyoda tek başına doğum yapan bir annenin, yeni doğan bebeğini dokuz bıçak darbesiyle öldürmesi eylemi "nitelikli kasten öldürme" suçu kapsamında değerlendirilmiş ve alt mahkemelerce sanığın cezai ehliyetinin tam olduğu yönündeki rapora dayanılarak mahkûmiyet hükmü kurulmuştur. Ancak Ceza Genel Kurulu, suçun manevi unsurunu (kastı) sadece dış dünyaya yansıyan fiziksel şiddet boyutuyla değil, hayatın olağan akışının sunduğu "motivasyon" süzgeciyle incelemiştir. Yüksek Kurul'a göre; mutlu bir evliliği olan ve üç çocuk sahibi bir annenin, evlilik birliği içinden doğan bebeğini hiçbir haklı neden yokken öldürmesi, hayatın olağan akışına ve insan doğasına açıkça aykırıdır. Bu "anormallik", mahkemeye sanığın kastını sorgulama ve TCK m. 34 anlamında "kusurluluğu etkileyen geçici nedenleri" araştırma ödevi yükler. Kararda; sanığın eylem anındaki şuur bulanıklığının, ani doğumun yarattığı travmanın ve lohusalık psikozunun "arızı bir irade kaybı" yaratıp yaratmadığının bilimsel olarak saptanması gerektiği vurgulanmıştır. Sonuç olarak, genel bir "akıl sağlığı" raporuyla yetinilip sanığın o andaki subjektif gerçekliğinin (lohusalık şoku) hayatın olağan akışı perspektifiyle tartışılmaması, manevi unsurun eksik incelenmesi olarak kabul edilmiş ve hüküm bozulmuştur.

vücut bölgesi, olay öncesi ve sonrası davranışlar gibi kriterlerin tamamı, aslında hayatın olağan akışı üzerinden kurgulanmış birer mantık yürütmedir³².

Örneğin, kasten öldürme ile kasten yaralama suçunun ayrımında; failin elinde ateşli bir silah varken, mağdurun hayati organlarının bulunduğu bölgeye birden fazla ateş etmesi durumunda, mahkeme "öldürme kastının" varlığına hükmeder. Bu hükmün gerekçesi şudur: "Hayatın olağan akışına göre, hayati bölgeye yakın mesafeden ateş eden bir failin sonucu öngörmediği veya istemediği düşünülemez." Keza, uyuşturucu ticareti suçlarında, ele geçen maddenin miktarı, paketlenme şekli (küçük parçalar halinde olması) ve hassas terazi gibi yan delillerin varlığı; "kişisel kullanım" savunmasını hayatın olağan akışına aykırı kılar ve "ticaret kastını" ispatlanmış sayar.

Ancak bir hukukçu olarak tam da bu noktada şerh düşmemiz gereken tehlikeli bir eğilim mevcuttur; "**Kastın Varsayılması.**" Hayatın olağan akışı, kastı tespit etmek için bir "**rehber**" olmalı, **ancak asla kastın "kendisi" yerine geçmemelidir.** Uygulamada bazen mahkemelerin, somut olayın emsalsiz özelliklerini ve failin o andaki özel psikolojik durumunu (**korku, panik, anlık öfke vb.**) tamamen göz ardı ederek, "**genel geçer bir olağanlık**" üzerinden doğrudan mahkûmiyet kurduğunu görmekteyiz³³.

Hayat her zaman "**olağan**" akmadığı gibi, suç da doğası gereği "**olağan dışı**" bir sapmadır. Örneğin bir failin, dışarıdan bakıldığında "**öldürme kastı**" gibi görünen bir

³² **Yargıtay 1. Ceza Dairesi'nin 07.10.2025 tarih ve 2025/3275 E., 2025/6845 K. sayılı ilamına konu olayda;** sanığın, eşiyle tartıştığı sırada olayı izleyen bir inşaat işçisine yönelik av tüfeğiyle ateş açması ve mağdurun hayati tehlike geçirecek şekilde yaralanması eyleminin hukukî niteliği (kastan öldürmeye teşebbüs mü, kasten yaralama mı?) tartışılmıştır. Yüksek Daire çoğunluğu; suç aletinin öldürmeye elverişliliği, hedef alınan vücut bölgeleri (boyun ve batın) ve meydana gelen yaralanmanın ağırlığını **hayatın olağan akışı** çerçevesinde "öldürme kastının" kesin göstergeleri olarak kabul etmiştir. Buna karşılık karardaki dikkate değer karşı oy gerekçesinde ise; taraflar arasında öldürmeyi gerektirecek bir husumetin bulunmaması, atışın yaklaşık 150 metre gibi uzak bir mesafeden yapılması, sanığın tek bir el ateş ettikten sonra eylemine kendiliğinden son vermesi gibi hususlar, yine hayatın olağan akışı ve tecrübe kuralları uyarınca "yaralama kastına" işaret eden doneler olarak ileri sürülmüştür. Bu karar; kastın tayininde başvurulmuş "darbe sayısı", "mesafe" ve "hedef bölge" gibi kriterlerin aslında mahkemelerce sanığın zihinsel dünyasına ulaşmak için kullanılan ve hayatın olağan akışıyla harmanlanan birer mantıksal köprü olduğunu, ancak bu köprünün her somut olayda farklı "olağanlık" yorumlarına açık olduğunu göstermektedir.

³³ **Y. CGK.nun 07.12.2021 tarih ve 2021/126 E., 2021/617 K. sayılı ilamına konu olayda;** sanığın sevk ve idaresindeki motosikletle, aralarında daha önceden husumet bulunan maktule ve yanındaki tanığa, aydınlatılmış ve geniş bir köy yolunda çarpması sonucu meydana gelen ölüm vakası incelenmiştir. İlk derece mahkemesi, olayı "alkollü araç kullanma sonucu meydana gelen bir kaza" olarak nitelendirip "bilinçli taksirle ölüme neden olma" suçundan hüküm kurmuş ise de; Ceza Genel Kurulu, hayatın olağan akışı kriterini kullanarak sanığın iç dünyasındaki gerçek niyetini (kastını) sorgulamıştır. Yüksek Kurul; sanığın maktulü gördükten sonra hızını azaltmaması, fren yapmaması, aksine motosikleti doğrudan maktulün üzerine sürmesi ve en önemlisi, çarpma sonrası kanlar içinde yatan maktule yönelik sarf ettiği "ağır hakaret ve ölmediğine dair sitem" içerikli sözlerini, kastın tayininde **hayatın olağan akışına dayanan objektif göstergeler** olarak kabul etmiştir. Kararda; normal bir insanın kaza sonrası içine düşeceği korku ve pişmanlık halinin aksine, sanığın maktulün ölümünü arzulayan tutumu, eylemin bir "kaza" değil, "doğrudan kastla işlenmiş bir öldürme" olduğu sonucuna götürmüştür. Bu içtihat, makalemizde vurgulanan; hayatın olağan akışının mahkemelerce "kastı varsaymak" için değil, somut davranışlar üzerinden "kastı tespit etmek" için bir mantıksal rehber olarak nasıl kullanıldığını ispatlamaktadır.

eylemi, aslında panik halinde "**korkutma**" amacıyla yapmış olması ihtimali, "**şüphe**" olarak her zaman masada kalmalıdır. Eğer mahkeme, "**aksi hayatın olağan akışına aykırıdır**" diyerek bu alternatifi peşinen reddederse, aslında sanığın "**kastının olmadığını**" ispatlamasını bekleyerek **ispat yükünü ters çevirmektedir**. Oysa ceza muhakemesinde, hayatın olağan akışı üzerinden yapılan hiçbir çıkarım, "**kesin delil**" gücüne ulaşamaz; o sadece bir **olasılıktır**. Bu **olasılığın aksini gösteren her türlü "makul şüphe"**, **sanığın lehine yorumlanmak zorundadır**. Aksi takdirde, manevi unsurun tespiti; maddi gerçekten kopuk, sadece istatistiksel ve sosyolojik bir genellemeye dayanan "**varsayımsal suçluluğa**" dönüşecektir³⁴.

3. Nedensellik Bağının Kurulmasında "Tipiklik" ve "Olağanlık" Tartışması

Ceza hukukunda bir fiilin cezalandırılabilmesi için, gerçekleştirilen hareket ile meydana gelen netice arasında hukuken geçerli bir "**nedensellik bağı**" (illiyet bağı) bulunması zorunludur. Ancak sadece fiziksel bir sebep-sonuç ilişkisi (sine qua non kuralı), bir neticenin faile yüklenmesi (isnadiyet) için yeterli değildir. İşte bu noktada modern ceza hukuku doktrini, fiziksel nedenselliği hukukî bir süzgeçten geçirmek amacıyla "Uygun Nedensellik Teorisi"ni ve bunun evrilmiş hali olan "Objektif Isnadiyet" kriterlerini geliştirmiştir. Bu teorilerin merkezinde ise hiç kuşkusuz "hayatın olağan akışı" ve "tecrübe kuralları" yer almaktadır³⁵.

³⁴ **Y. CGK.nun 07.12.2021 tarih ve 2021/126 E., 2021/617 K. sayılı ilamına konu olayda**; sanığın sevk ve idaresindeki motosikletle, aralarında daha önceden husumet bulunan maktule geniş ve aydınlatılmış bir yolda çarpması sonucu meydana gelen ölüm vakası incelenmiştir. Alt mahkemelerden bir kısmı olayı "alkollü araç kullanma sonucu meydana gelen bir kaza" olarak değerlendirip "bilinçli taksirle ölüme neden olma" suçundan hüküm kursa da; Ceza Genel Kurulu, hayatın olağan akışını bir "kast analiz aracı" olarak kullanmıştır. Yüksek Kurul; sanığın maktulü görmesine rağmen herhangi bir fren tedbirine başvurmaması, motosikleti doğrudan maktulün üzerine sürerek sürüklemesi ve en kritik gösterge olarak, çarpma sonrası kanlar içinde yatan maktule yönelik sarf ettiği "**Sen hâlâ ölmedin mi...**" şeklindeki ağır hakaret ve sitem içerikli sözlerini, kastın tayininde **hayatın olağan akışına dayanan objektif göstergeler** olarak kabul etmiştir. Kararda; normal bir insanın kaza sonrası içine düşeceği panik, korku ve pişmanlık halinin aksine, sanığın ölümü arzulayan ve maktulün sağ kalmasına tepki gösteren tutumu, eylemin bir "kaza" değil, "doğrudan kastla işlenmiş bir cinayet" olduğu sonucuna götürmüştür. Bu içtihat, makalemizde vurgulanan; hayatın olağan akışının kastı "varsaymak" için değil, sanığın iç dünyasındaki niyetini dış dünyadaki somut eylemleriyle "teyit etmek" için bir mantıksal denetim mekanizması olduğuna örnektir.

³⁵ **Y. CGK.nun 01.12.2015 tarih ve 2013/653 E., 2015/430 K. sayılı ilamına konu olayda**; bir sürücünün (maktul) kendi kusuruyla yaptığı ilk kaza sonucunda aracında yaralı halde sıkışması, bu olaydan kısa süre sonra gelen sanığın ise güvenli takip mesafesini korumayarak maktulün içinde bulunduğu araca arkadan çarpması ve maktulün hastanede vefat etmesi üzerine "taksirle öldürme" suçundan açılan dava incelenmiştir. Uyuşmazlık, tıbbi raporlarda sanığın ikinci çarpışmasının maktulün ölümüne olan katkısının "tam olarak belirlenememesi" nedeniyle nedensellik bağının kesilip kesilmediği noktasında toplanmıştır. Yüksek Kurul bu kararında, nedensellik bağına sadece doğa bilimlerinin sunduğu bir "sine qua non" (o olmasaydı bu olmazdı) testiyle değil, modern ceza hukukunun benimsediği "**Uygun Nedensellik**" ve "**Objektif Isnadiyet**" kriterleri üzerinden değerlendirmiştir. Kurul'a göre; sanığın güvenli takip mesafesini korumayarak kaza yapmış bir araca çarpması, maktulün içinde bulunduğu kabini daha da sıkıştırmış ve hayati tehlikeyi ağırlaştırmıştır. Bu durum, **hayatın olağan akışı** ve tecrübe kuralları uyarınca ölüm neticesini gerçekleştirmeye uygun bir harekettir. Netice itibarıyla; ölümün maktulün kendi kusuruyla başladığı ancak sanığın eklenen kusurlu davranışıyla birleşerek meydana geldiği, dolayısıyla sanığın eyleminin neticeye uygun bir sebep teşkil ettiği kabul edilerek beraat hükmü bozulmuştur.

Uygun Nedensellik ve Olağanlık İlişkisi: Uygun nedensellik teorisine göre; bir hareket, ancak hayatın olağan akışına ve genel yaşam tecrübelerine göre, gerçekleşen o neticeyi doğurmaya elverişli (tipik) ise "neden" sayılabilir. Burada hâkim, "ex-ante" (olay öncesi) bir bakış açısıyla; "Makul ve ortalama bir gözlemci, bu eylemin böyle bir netice doğuracağını hayatın olağan akışına göre öngörebilir miydi?" sorusunu sorar. Eğer gerçekleşen netice, eylemin doğasından kaynaklanan "olağan" bir sonuç değil de; tamamen tesadüfi, sıra dışı veya hayatın akışına aykırı bir üçüncü faktörün müdahalesiyle oluşmuşsa, artık failin sorumluluğu (neticeden ötürü) ortadan kalkar³⁶.

Örneğin; sanığın mağdura hafif bir tokat atması vakasında, mağdurun nadir görülen bir kemik hastalığı nedeniyle yere düşüp kafatasının kırılması ve ölmesi durumunda, fiziksel bir nedensellik vardır. Ancak hayatın olağan akışına göre bir tokatın "ölüm" neticesini doğurması "tipik" ve "olağan" bir süreç değildir. Burada "olağanlık" ölçütü, failin sorumluluğunu sınırlandıran bir koruma kalkanı işlevi görür.

Nedensellik Bağının Kesilmesi ve "Olağandışı" Müdahaleler: Hayatın olağan akışı kavramı, özellikle nedensellik bağının kesilip kesilmediği tartışmalarında kilit rol oynar. Failin eyleminden sonra araya giren üçüncü bir kişinin kusuru veya mağdurun kendi hatası, eğer hayatın olağan akışına göre "**beklenemez**" ve "**sıra dışı**" ise nedensellik bağı kesilir. Yargıtay kararlarında sıkça rastladığımız üzere; bir yaralama eylemi sonrası hastaneye kaldırılan mağdurun, hastanede çıkan yangında ölmesi veya doktorun hayatın olağan akışına tamamen aykırı, vahim bir tıbbi hatası sonucu hayatını kaybetmesi durumunda, ilk fail sadece "**yaralama**"dan sorumlu tutulur. Çünkü ölüm neticesi, ilk eylemin hayatın olağan akışı içindeki "**tipik**" bir sonucu değildir³⁷.

³⁶ **Y. CGK.nun 13.11.2018 tarih ve 2017/436 E., 2018/527 K. sayılı ilamına konu olayda;** demir doğrama ustası olan sanığın, yüksek gerilim hattına çok yakın bir mesafede hiçbir güvenlik önlemi almadan çalışma başlattığı, sanığın namaz kılmak için olay yerinden ayrıldığı sırada, sanığın işçisi olmayan ve oradan tesadüfen geçen bir komşusunun (maktulün) yardım etmek amacıyla demir profilleri tuttuğu ve elektrik akımına kapılarak vefat ettiği vaka incelenmiştir. Yerel mahkeme; vefat eden kişinin sanığın işçisi olmadığını ve sanığın rızası/bilgisi dışında yardıma geldiğini belirterek, bu durumu nedensellik bağına kesen "beklenmedik bir dış müdahale" olarak nitelendirmiş ve beraat kararı vermiştir. Ancak Ceza Genel Kurulu, **hayatın olağan akışı ve uygun nedensellik teorisi** uyarınca bu savunmayı reddetmiştir. Kurul'a göre; tehlikeli bir işi yürüten kişinin, mesleki tecrübesi ve yaşam deneyimi gereği, çalışma sahasına üçüncü kişilerin yaklaşabileceğini veya yardım amaçlı müdahalede bulunabileceğini "ex-ante" olarak öngörmesi gerekir. Bu nedenle, maktulün sanıktan habersiz yardıma gelmiş olması, sanığın çalışma güvenliğini sağlama yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığı gibi, netice ile failin ihmali arasındaki nedensellik bağına da kesmez. Sonuç olarak, gerçekleşen ölümün hayatın olağan akışına göre sanığın yarattığı riskin bir "eseri" olduğu kabul edilerek beraat hükmü bozulmuştur.

³⁷ **Y. CGK.nun 26.01.2016 tarih ve 2013/371 E., 2016/39 K. sayılı ilamına konu olayda;** iki kardeş arasında çıkan tartışmanın itişme ve kakışmaya dönüştüğü, sanığın kalp hastası olduğunu bildiği maktulü yere düşürüp boğuştuğu, maktulün bu arbede sırasında aldığı basit yaraların ötesinde, olayın yarattığı efor ve stresin tetiklediği kalp krizi sonucu vefat etmesi uyuşmazlığın odağını oluşturmuştur. Yüksek Kurul bu kararında, illiyet bağının varlığını **hayatın olağan akışı** içindeki "öngörülebilirlik" kriteriyle denetlemiştir. Kurul'a göre; bir kimsenin ağır bir kalp rahatsızlığı (veya benzeri kronik bir hastalığı) olduğunu bilen failin, onunla fiziksel bir kavgaya tutuşması halinde, bu arbedenin yaratacağı stresin maktulün ölümüne yol açabileceği **günlük hayat tecrübelerine göre öngörülebilir bir neticedir**. Bu durumda ölüm; araya giren "sıra dışı" bir faktörün değil, failin başlattığı haksız sürecin hayatın olağan akışına uygun, "beklenebilir" bir

Eleştirel Yaklaşım: "Olağanlık" Her Zaman Adaleti Sağlar mı? Uygulamada "tipiklik" ve "olağanlık" kriterleri bazen fail aleyhine aşırı esnetilmektedir. Mahkemeler, "fail bu riski göze almıştır" diyerek, hayatın olağan akışında aslında çok düşük ihtimalli olan neticeleri bile "öngörülebilir" sayarak faile yükleyebilmektedir. Oysa bir neticenin "mümkün" olması, onun "olağan" olduğu anlamına gelmez. Ceza hukukunda isnadiyet için "mümkünlük" değil, hayatın tecrübe kurallarına göre "olağan bir risk artışı" aranmalıdır³⁸.

Özetle; nedensellik bağının kurulmasında hayatın olağan akışı, fiilin "tipikliğini" denetleyen bir emniyet sibobudur. Eğer gerçekleşen netice, hayatın normal akışı içinde o eylemin "doğal bir parçası" değilse, faili bu neticeden sorumlu tutmak, kusursuz sorumluluğun (objektif sorumluluk) kapısını aralar ki bu da modern ceza hukukunun temel ilkeleriyle bağdaşmaz. Makalemizin bir sonraki bölümünde ele alacağımız "Şüpheden Sanık Yararlanır" ilkesi, tam da bu nedensellik bağındaki "olağanlık" tartışmalarının düğümlendiği noktada sanığın en büyük güvencesi olacaktır.

4. Hayatın Olağan Akışı İle Şüpheden Sanık Yararlanır İlkelerinin Çatışması

Ceza muhakemesi hukukunun en temel direği, şüphesiz ki masumiyet karinesinin bir uzantısı olan "*in dubio pro reo*" yani "şüpheden sanık yararlanır" ilkesidir. Bu ilke uyarınca; **bir suçun işlendiğine dair ulaşılan şüphe, %100 oranında bir kesinliğe varmadığı sürece mahkûmiyet kararı verilemez.** Maddi gerçek, herhangi bir tereddüde yer bırakmayacak şekilde, açık ve seçik olarak ortaya konulmalıdır. Ancak yargı pratiğinde, bu evrensel ilkenin önündeki en sinsi engel, çoğu zaman "**hayatın olağan akışı**" kavramı olmaktadır. İşte bu başlık altında, söz konusu iki kavram

sonucudur. Dolayısıyla, fiziksel darbe "basit tıbbi müdahale" sınırında kalsa dahi, netice (ölüm) ile eylem arasındaki illiyet bağı kesilmez. Sonuç olarak sanığın, kastının öldürmeye yönelik olmaması ancak neticeyi öngörebilecek durumda bulunması nedeniyle "bilinçli taksirle ölüme neden olma" suçundan sorumlu tutulması gerektiği hükme bağlanmıştır.

³⁸ **Y. CGK.nun 11.06.2025 tarih ve 2022/53 E., 2025/248 K. sayılı ilamına konu olayda;** bir cezaevi nakil aracının seyir halindeyken teknik arıza belirtileri göstermesine (tekleme, çekişten düşme vb.) rağmen şoförün (sanığın) servisle görüşerek yola devam etmesi ve sonrasında aracın aniden alev alarak içindeki mahkûmların vefat etmesi vakası incelenmiştir. Yüksek Kurul bu uyuşmazlıkta, taksirli sorumluluğun en kritik eşiği olan "neticenin öngörülebilirliği" ve "objektif isnadiyet" kriterlerini hayatın olağan akışı süzgecinden geçirmiştir. Kurul'a göre; bir aracın yakıt ikmali sonrası performansın düşmesi veya arıza belirtileri göstermesi durumunda yola devam edilmesi ile bu aracın "müdahaleye fırsat tanımayacak kadar ani ve şiddetli bir alev topuna dönüşmesi" arasında **hayatın olağan akışı ve tecrübe kuralları** açısından tipik bir bağ yoktur. Kararda; teknik bir arızanın her zaman bir felakete yol açma "ihtimali" bulunsa da, ceza hukukunda isnadiyet için bu "mümkünlüğün" yeterli olmadığı, neticenin failin hükmedebileceği alanın dışında kalan, "olağandışı ve öngörülemez" bir risk artışı olduğu vurgulanmıştır. Sonuç olarak, hayatın normal akışında beklenen bir sonuç olmayan bu trajik neticenin sanığa objektif olarak yüklenemeyeceğine ve beraat kararının isabetli olduğuna hükmedilmiştir.

arasındaki ontolojik çatışmayı ve bu çatışmanın adalet sistemi üzerindeki tahribatını ele alacağız³⁹.

Bir "şüphe giderici" olarak olağanlık kavramı şu şekilde açıklanabilir. Normal şartlarda ceza hâkimi, **bir şüphe ile karşılaştığında bu şüpheyi sanık lehine yorumlayarak beraat kararı vermelidir**. Ancak uygulamada mahkemeler, şüpheyi sanık lehine yorumlamak yerine, **şüphe doğuran o "boşluğu" hayatın olağan akışı ile doldurma yoluna gitmektedir**. Sanığın sunduğu ve aslında maddi gerçek olma ihtimali bulunan bir savunma; eğer mahkemenin zihnindeki **"olağanlık"** şablonuna uymuyorsa, **"şüpheli"** değil **"aykırı"** ve **"itibar edilemez"** kabul edilmektedir. Bu durum, şüphenin bertaraf edilmesi değil, şüphenin **"mantık kuralı"** maskesi altında sanık aleyhine bertaraf edilmesidir⁴⁰.

İspat yükü sınırsızca yer değiştiremez. (Reversal of Burden of Proof) Ceza muhakemesinde ispat yükü tamamen iddia makamındadır. Sanık, masum olduğunu ispat etmek zorunda değildir. Ancak **"hayatın olağan akışı"** kriteri devreye girdiğinde, bu denge sanık aleyhine bozulmaktadır. Mahkeme, **"Senin bu savunman hayatın olağan akışına aykırı, o halde aksini ispat et"** dediği anda, **masumiyet karinesi fiilen sona ermekte ve sanık, suçsuzluğunu ispat etme külfeti altına sokulmaktadır**. Oysa hayatın her zaman **"olağan"** akmadığı, insanın ve olayların öngörülemez doğası gereği bazen **"en olağan dışı"** senaryonun bile gerçek olabileceği unutulmamalıdır. Bir savunmanın **"inanılmaz"** veya **"olağandışı"** bulunması, onun

³⁹ **Y. CGK.nun 17.09.2025 tarih ve 2023/1-602 E., 2025/334 K. sayılı ilamına konu olayda;** sanığın, eşinin ailesiyle yaşadığı geçimsizlik sürecinde, maktul (kayınpederi) tarafından kardeşinin bıçakla yaralanması ve bu olaydan kısa bir süre sonra sanığın maktulü öldürmesi uyuşmazlığın odağını oluşturmuştur. Yerel mahkeme; kardeşin yaralanması olayının üzerinden zaman geçtiğini, sanığın "soğuma süresine" girdiğini ve eylemini ani bir öfkeyle değil, "intikam hissiyle" gerçekleştirdiğini savunarak haksız tahrik (TCK m. 29) hükümlerini uygulamamıştır. Ancak Ceza Genel Kurulu, hayatın olağan akışını yerel mahkemeden farklı bir düzlemde değerlendirmiştir. Kurul'a göre; bir yakınına (kardeşine) yönelik ağır bir saldırının failde meydana getirdiği "hiddet ve şiddetli elemine" etkisinin, olayın üzerinden geçen makul sürede hemen sönümlenmesini beklemek hayatın olağan akışına aykırıdır. Kararda; mağdurdan sadır olan haksız hareketin sanık üzerindeki psikolojik etkisinin devam ettiğinin kabulü gerektiği, bu durumun "soğukkanlılık" olarak nitelenemeyeceği ve ispat edilemeyen hususlarda "şüpheden sanık yararlanır" ilkesi uyarınca haksız tahrik indiriminin en azından asgari oranda uygulanması gerektiği hükme bağlanmıştır.

⁴⁰ **Y. CGK.nun 15.11.2018 tarih ve 2017/912 E., 2018/537 K. sayılı ilamına konu olayda;** oğlunun öldürülmesiyle başlayan bir kan davası sürecinde, karşı aile mensuplarının yerleştiği yeri tespit etmek için bilgi toplayan ve bu süreçte telefon trafiği tespit edilen bir yerel yöneticinin (sanığın), "kan gütme saikiyle öldürmeye azmettirme" suçundan mahkûmiyeti tartışılmıştır. Yüksek Kurul çoğunluğu; sanığın ailenin/sosyal grubun ileri geleni olması, maktulün yerinin tespiti için gösterdiği yoğun çaba ve olay sonrası gerçekleşen telefon görüşmelerini **hayatın olağan akışı** çerçevesinde "bu çapta bir eylemin ancak onun emri/azmettirmesi ile mümkün olabileceği" şeklinde yorumlayarak mahkûmiyet hükmünü onamıştır. Buna karşılık, Ceza Genel Kurulu Başkanı ve bir kısım üyelerin muhalefet serhinde; sanığın eylemlerinin "suça yardım" (bilgi toplama) aşamasında kaldığı, asli failerin dahi tespit edilemediği bir ortamda, sadece sanığın sosyal statüsü ve "olayın onsuz olamayacağı" yönündeki genel toplumsal kabullere dayanarak "azmettirme" kastının var sayılmasının hayatın olağan akışının hatalı bir kullanımı olduğu vurgulanmıştır. Muhalif görüşe göre; hayatın olağan akışı üzerinden yapılan genel çıkarımlar, somut delil boşluklarını kapatan bir maske işlevi görmemeli ve sanığın "azmettirmedeğini ispatlamasını" bekleyen bir ispat yükü kaymasına yol açmamalıdır. Bu karar, kavramın "şüpheyi sanık aleyhine bertaraf eden bir mantık tuzağı" olma riskini göstermektedir.

"yalan" olduğu anlamına gelmez. Ceza hukukunda beraat için savunmanın "olağan" olması değil, "**doğru olma ihtimalinin bulunması**" yeterlidir⁴¹.

Teorik çerçevede ele aldığımız "**en iyi açıklamaya ulaşma**" (Abduction) yöntemi, ceza hukukunda bir tuzaktır. Hâkim, delilleri değerlendirirken "**en makul senaryoyu**" hayatın olağan akışı üzerinden kurduğunda, **bu senaryo dışındaki tüm ihtimallere kapısını** kapatmaktadır. "**Makul olanın**" peşinden koşarken "**gerçek olanı**" gözden kaçırmak, ceza adaletinin en büyük riskidir. Zira suçun kendisi, toplumsal normlardan ve olağan akıştan bir "**sapmadır.**" Olağandışı bir eylemi yargılarken, sadece "**olağanlık**" süzgecini kullanmak metodolojik bir hatadır.

Netice itibarıyla; hayatın olağan akışı kavramı, ceza muhakemesinde asla başlı başına bir "**hüküm gerekçesi**" veya "**delil ikamesi**" olmamalıdır. Bu kavram, ancak soruşturma aşamasında şüpheyi derinleştirmek veya duruşmada delillerin tutarlılığını test etmek için bir "**araç**" olarak kullanılabilir. Eğer bir olayda şüphe varsa ve bu şüphe sadece "**hayatın olağan akışı budur**" denilerek sanık aleyhine aşılyorsa, orada artık hukuk devletinden değil, varsayımsal bir yargılama sisteminden söz edilir. **Hayatın olağan akışı, şüpheden sanık yararlanır ilkesinin bir istisnası değil, ancak ve ancak o ilkenin süzgecinden geçebildiği ölçüde meşru bir değerlendirme kriteridir.** Şüphenin olduğu her yerde, hayat ne kadar "**olağandışı**" akarsa aksın, sanık lehine karar verilmesi bir tercih değil, anayasal bir zorunluluktur.

V. İDARİ YARGIDA HAYATIN OLAĞAN AKIŞI KAVRAMI

1. İdarî Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) Çerçevesinde Re'sen Araştırma İlkesi ve İspat

İdari yargılama usulü, özel hukuk ve ceza hukukundan farklı olarak "**re'sen araştırma**" ilkesinin hâkim olduğu bir alandır. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) uyarınca idari hakim, tarafların ileri sürdüğü delillerle bağlı kalmaksızın, maddi gerçeği ortaya çıkarmak için her türlü incelemeyi kendiliğinden yapma yetki ve ödevine sahiptir. Bu "**kamusal araştırma**" yükümlülüğü içerisinde "**hayatın olağan akışı**",

⁴¹ Y. CGK.nun 22.11.2018 tarih ve 2017/723 E., 2018/562 K. sayılı ilamına konu olayda; sanığın üzerinde 17 parça halinde, satışa hazır paketlenmiş esrar maddesi ve yüklü miktarda nakit para ile yakalanması üzerine açılan "uyuşturucu ticareti" davası incelenmiştir. Yerel mahkeme; sanığın "kullanıcı olduğu ve uyuşturucuyu paketlenmiş halde satın aldığı" yönündeki savunmasının maddi gerçek olma ihtimalinin bulunduğunu, uyuşturucu satarken görülmeyen sanığın aleyhine sadece "olağanlık" karinesine dayanılarak hüküm kurulamayacağını, aksi durumun masumiyet karinesini zedeleyeceğini savunarak beraat kararı vermiştir. Ancak Ceza Genel Kurulu, hayatın olağan akışını bir "**doğruluk testi**" olarak kullanmıştır. Kurul'a göre; uyuşturucunun 17 ayrı paket halinde olması, gramajların benzerliği, sanığın üzerinde çıkan paraların dağılımı ve yakalandığı yerin ikametgahının tam aksi istikametinde olması, **hayatın olağan akışı ve tecrübe kuralları** çerçevesinde "kişisel kullanım" savunmasını geçersiz kılmaktadır. Kararda; bu somut göstergelerin varlığı halinde, sanığın savunmasının "hayatın olağan akışına aykırı ve suçtan kurtulmaya yönelik" olduğu kabul edilerek, yerel mahkemenin "şüphe" olarak nitelendirdiği durumun aslında "kesin bir mahkûmiyet göstergesi" olduğu sonucuna varılmıştır. Bu içtihat, makalemizde vurgulanan; bir savunmanın "olağan dışı" bulunmasının doğrudan "yalan" kabul edilerek ispat yükünün sanığa devredilmesi riskini göstermektedir.

hakimin idarenin işlemini veya eylemini denetlerken kullandığı temel bir mantıksal süzgeçtir.

İdari yargıda ispat yükü, kural olarak işlemin hukuka aykırı olduğunu iddia eden davacı üzerindedir; ancak idarenin işlemine dayanak kıldığı vakıaların hayatın olağan akışına aykırı olması durumunda, ispat yükü adeta bir "tahterevallî" gibi idareye geçer⁴². Örneğin; bir kamu görevlisinin sicil notunun veya disiplin cezasının, geçmişteki parlak kariyeri ve hayatın olağan akışı içindeki başarı grafiğiyle taban tabana zıt bir şekilde aniden düşmesi durumunda, idare bu "olağandışı" değişikliğin **somut ve hukukî nedenlerini ispatlamak** zorundadır. Burada kavram, idarenin "**takdir yetkisini**" keyfi kullanıp kullanmadığını denetleyen bir "**sınır çizgisi**" işlevi görür⁴³.

2. Vergi Hukukunda İspat Yükü ve Hayatın Olağan Akışı Kavramının İşlevi

2.1. VUK m. 3/B Hükmü

Vergi hukuku, hayatın olağan akışı kavramının pozitif hukukta açıkça düzenlendiği nadir alanlardan biridir. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 3/B maddesi, vergilendirmede "ekonomik yaklaşım" ilkesini benimserken, aynı zamanda ispat yükünün dağılımına ilişkin temel bir kural getirmiştir. Madde hükmü şöyledir:

"Vergiyi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin gerçek mahiyeti yemin hariç her türlü delille ispatlanabilir. Vergiyi doğuran olayla ilgili olarak gerçek bir durumun mevcut olup olmadığı veya muamelelerin niteliğinin gerçekte ne olduğu idare tarafından re'sen araştırılabilir. Bu araştırma sonunda, iktisadi, ticari ve teknik icaplara uymayan veya olayın özelliğine göre normal ve mutad olmayan bir durumun iddia olunması halinde ispat külfeti bunu iddia eden tarafa aittir."

Bu düzenleme, vergi hukukunun diğer hukuk dallarından ayrılan özgün karakterini yansıtmaktadır. Vergilendirme yetkisinin kamusal niteliği, idarenin "**görünürdeki hukuki işlemin ötesine geçerek**" ekonomik gerçeği araştırma ve buna göre vergilendirme yapma imkânını gerekli kılmaktadır. **Ancak bu yetki, sınırsız bir takdir hakkı anlamına gelmemekte; aksine iktisadi hayatın olağan akışına ve ticari**

⁴² Menfi tespit davalarında ispat yükünün belirlenmesinde, dürüstlük kuralı ve hakkaniyet gereği "ispat kolaylığı" ilkesinin dikkate alınması gerektiği, taraflardan ispatı imkânsız olanın (menfi vakıa) kanıtlanmasının beklenemeyeceği hakkında bkz. **BÜYÜKAY, Ferhat: İcra ve İflas Hukukunda Menfi Tespit Davası (İİK m. 72)**, (Doktora Tezi), İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2023, s. 345-348.

⁴³ **Danıştay 2. Dairesi'nin 21.10.2020 tarih ve 2020/1992 E., 2020/3093 K. sayılı ilamına konu olayda**; üst düzey bir kamu yöneticisinin (Daire Başkanı), herhangi bir somut gerçekçe gösterilmeksizin görevinden alınarak uzman kadrosuna atanması tasarrufu incelenmiştir. Davalı idare, 657 sayılı Kanun ve ilgili KHK hükümleri uyarınca kamu görevlilerinin atanması konusunda geniş bir "takdir yetkisi"ne sahip olduğunu savunmuştur. Ancak yüksek mahkeme, bu yetkinin mutlak ve sınırsız olmadığını; işlemin muhakkak surette "kamu yararı" ve "hizmet gerekleri" ile somutlaştırılması gerektiğini vurgulamıştır. Kararda; davacı hakkında açılmış bir disiplin soruşturması bulunmadığı gibi, görevinde başarısız olduğuna dair hiçbir bilgi veya belgenin de sunulmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, **hayatın olağan akışı** içindeki "liyakat ve kariyer" ilkeleriyle çelişen, sebep unsuru yönünden sakat bir işlem olarak nitelendirilmiştir. Neticede; idarenin takdir yetkisini somut bir dayanaktan yoksun kullanması, ispat yükünü idareye yükleyen bir "hukukilik denetimi"ne dönüşmüş ve işlemin iptaline ilişkin bölge idare mahkemesi kararı onanmıştır.

teamüllere uygunluk kriteri üzerinden belirli bir denetim mekanizmasına tabi tutulmaktadır.

Doktrinde hâkim görüş, VUK m. 3/B'nin vergi idaresine tanıdığı "ekonomik yaklaşım" hakkının, mükellefin beyanına üstünlük tanınması (good faith presumption) kuralını değiştirmedeği, **ancak beyanın "iktisadi gerçeklikle uyumsuzluğu" tespit edildiğinde ispat yükünün yer değiştireceği yönündedir.** Nitekim Hayrullahoğlu, bu hükmün vergi idaresine salt bir "şüphe" ile hareket etme yetkisi vermediğini, idarenin öncelikle beyan edilen durumun "iktisadi icaplara aykırılığını" somut verilerle ortaya koyması gerektiğini vurgulamaktadır⁴⁴.

2.2. İktisadi İcaplar ve "Normal-Mutad Olan"ın Hukukî Niteliği

VUK m. 3/B'de geçen "iktisadi, ticari ve teknik icaplar" ile "normal ve mutad olmayan durum" kavramları, aslında hayatın olağan akışının vergi hukukundaki pozitif karşılığıdır. Ancak bu kavramların içeriği, her somut olayın özelliklerine, sektörel dinamiklere ve dönemin ekonomik koşullarına göre değişkenlik arz etmektedir.

İktisadi İcaplar: Ekonomik hayatın rasyonel aktörleri olarak kabul edilen mükelleflerin, kâr maksimizasyonu veya zarar minimizasyonu amacıyla hareket etmelerini gerektiren objektif koşullardır. Örneğin; bir ticari işletmenin, maliyet bedelinin altında sürekli satış yapması, piyasa rayicinin çok altında kira ödemesi veya ekonomik değeri olmayan bir varlığa yüklü bedel ödemesi iktisadi icaplara aykırıdır⁴⁵.

Ticari İcaplar: Ticaret hayatının yerleşik teamülleri, sektörel standartlar ve işlem güvenliğini sağlayan yazılı-yazısız kurallar bütünüdür. İlişkili kişiler arasında teminat alınmaksızın yüklü kredi kullanılması, ticari icaplara aykırı kabul edilebilir.

Teknik İcaplar: Belirli bir üretim veya hizmet faaliyetinin doğası gereği gerektirdiği fiziksel, teknolojik veya mesleki standartlardır. Örneğin, inşaat sektöründe metrekaşe başına düşen maliyet ile emsal karşılaştırması, teknik icapların bir görünümüdür.

Danıştay'ın yerleşik içtihatlarında bu kavramlar, vergi güvenliğini ve mülkiyet hakkını gözetken bir perspektifle sınırlandırılmıştır. Özellikle 3. ve 4. Daireler, idarenin "iktisadi icaplara aykırılık" tespit ederken subjektif değerlendirmelerden kaçınması, objektif ve ölçülebilir kriterlere dayanması gerektiğini vurgulamaktadır.

⁴⁴ HAYRULLAHOĞLU, Betül; Türk Vergi Yargısında Kıyas Yasağı İlkesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İzmir 2012. S. 75 vd.; SABAN, Nihal: "Vergi Yargısında Vicdani Kanaat ve Serbest Delil İlkesi", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 276, 2004, s. 18-29.

⁴⁵ Danıştay, Vergi Dava Daireleri Kurulu, E. 2020/247, K. 2021/1503, T. 03.11.2021: "Ticari hayatta amaç kâr elde etmek olmasına karşın nakit ihtiyacı, ekonomik kriz ve benzeri nedenlerle emsallerine nazaran düşük tutarlı satışlar yapılarak zarar edilmesi mümkün olup bu durum iktisadi ve ticari icapların bir gereğidir. Böylelikle bu durumun hangi nedenlerle iktisadi ve ticari icaplara uygun düşmediğinin ispatı aksini iddia edene aittir."

2.3. İspat Yükünün Mükellefe Geçişi, Ters Çevirme (Reversal) Mekanizmasının Anayasal Sınırları

VUK m. 3/B'nin ikinci cümlesinde öngörülen ispat yükü değişimi, vergi hukukunun en tartışmalı meselelerinden birini oluşturmaktadır. Kural olarak, vergiyi doğuran olayın varlığını ve vergi matrahını ispat yükü **idare üzerindedir**. Ancak madde hükmü, "**iktisadi icaplara aykırı veya normal olmayan bir durum iddia edildiğinde**" ispat külfetini o durumu iddia eden tarafa yüklemektedir.

Bu düzenlemenin ratio legis'i, vergi adaleti ve mükelleflerin beyan esasına dayalı sistemde dürüst davranma yükümlülüğüdür. Ekonomik realiteye aykırı beyanların peşinen kabul edilmesi, vergi tabanını aşındırır ve dürüst mükelleflerin aleyhine bir durum yaratır. **Ancak bu meşru amaç, mülkiyet hakkının (Anayasa m. 35) ve vergilendirmede kanunilik ilkesinin (Anayasa m. 73) özünü zedeleyecek şekilde geniş yorumlanamaz.**

Doktrinde Öncel, Kumrulu, Çağan ve Göker, ispat yükünün ancak "**idarenin prima facie (ilk bakışta) bir aykırılık tespit etmesi**" halinde mükellefe geçebileceğini savunmaktadır. Başka bir deyişle, idare öncelikle "iktisadi icaplara aykırılık" iddiasını **kendisi ispatlamak** zorundadır; bu iddia rasyonel ve somut verilere dayandırıldıktan sonra, mükellef bu durumun meşru bir gerekçesinin bulunduğunu ispatla yükümlü hale gelir⁴⁶.

Aksi yorum, idarenin herhangi bir somut araştırma yapmaksızın salt "şüphe" ile hareket ederek tüm ispat yükünü mükellefe yıkmaya anlamına gelir ki bu, hukuk devletinin temel ilkeleriyle bağdaşmaz. Anayasa Mahkemesi'nin E. 2020/39, K. 2021/15 sayılı kararında bu husus açıkça vurgulanmıştır: "**Vergilendirmede hukuki güvenlik ilkesi, mükellefin ekonomik faaliyetlerini öngörülebilir kurallar çerçevesinde sürdürebilmesini gerektirir. İdarenin salt varsayımlara dayanarak matrah takdir etmesi, bu ilkeyi ihlal eder.**"

2.4. Re'sen Takdir Müessesesi ve Hayatın Olağan Akışının Sınırlandırıcı İşlevi

VUK'un 30. maddesi, belirli hallerde vergi matrahının idarece re'sen takdir edilebileceğini düzenlemektedir. Re'sen takdir, mükelleflerin beyan ödevini yerine getirmediği veya beyanın gerçeği yansıtmadığının tespit edildiği durumlarda, vergi kaybını önlemek amacıyla başvurulmuş bir araçtır. Ancak re'sen takdir yetkisinin kullanımı, **keyfiliğe kaçmamak** adına "**iktisadi icaplar**" ve "**hayatın olağan akışı**" süzgeciyle denetlenmek zorundadır.

Danıştay 3. Dairesi'nin 06.11.2019 tarih, E. 2016/8642, K. 2019/5831 sayılı kararında belirtildiği üzere: "Re'sen takdir, idarenin serbest takdirine bırakılmış bir yetki değildir. Takdir komisyonları, matrahı belirlerken **emsal araştırması, sektörel kârlılık oranları, piyasa verileri** gibi objektif kriterlere dayanmak zorundadır. Salt -iktisadi icaplara aykırılık- iddiası, somut verilerle desteklenmediği sürece takdiri meşrulaştırmaz."

⁴⁶ ÖNCEL, Mualla / KUMRULU, Ahmet / ÇAĞAN, Nami / GÖKER, Cenker: Vergi Hukuku, 28. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2019.

Bu içtihat, hayatın olağan akışının re'sen takdirde bir "başlangıç noktası" olabileceğini ancak nihai karar için yeterli olmadığını göstermektedir. Örneğin, aynı sektörde faaliyet gösteren emsal işletmelerin kârlılık oranları ile mükellefin beyan ettiği kâr arasında makul açıklanamayan bir fark tespit edilmişse, idare bu farkı "iktisadi icaplara aykırılık" olarak nitelendirebilir. Ancak bu nitelendirme yapıldıktan sonra; sektörel kriz, işletmeye özgü yatırım giderleri, pazar payı kaybı gibi **meşru ekonomik nedenler** mükellef tarafından ispat edildiğinde, re'sen takdir hukuka aykırı hale gelir. Benzer şekilde, gayrimenkul alım-satım işlemlerinde "**devamlılık**" unsurunun tespiti de hayatın olağan akışı kriterine dayanmakta; ancak Danıştay, bu kriteri uygularken mükellefin satışlarını "**servetin biçim değiştirmesi**" olarak meşrulaştırma savunmasını dinleme ve bu savunmayı somut verilerle çürütme yükümlülüğünü idareye yüklemektedir⁴⁷.

2.5. Emsal Bedel Uygulamaları

Vergi mevzuatımızda, özellikle Kurumlar Vergisi Kanunu m. 13 (örtülü kazanç), Gelir Vergisi Kanunu m. 41 (değer artışı kazançları) ve Katma Değer Vergisi Kanunu m. 27 (matrah farkı) hükümlerinde "emsal bedel" kavramına yer verilmiştir. Emsal bedel, bir mal veya hizmetin rayiç piyasa değerini ifade eder ve bu değer tespitinde de esas alınan kriter "**hayatın olağan akışı**" ve "**iktisadi icaplar**" dır.

Danıştay 4. Dairesi'nin 19.12.2018 tarih, E. 2015/4729, K. 2018/7512 sayılı ilamında; bir gayrimenkulün piyasa rayicinin %30'u oranında bedelle ilişkili şahıslar arasında devredilmesi, "normal ve mutad olmayan" bir işlem olarak nitelendirilmiş ve matrah farkı cezalı tarhiyat yapılması isabetli bulunmuştur. Kararda şu ifadeler yer verilmiştir:

⁴⁷ Danıştay 4. Dairesi, E. 2016/11992, K. 2021/246, T. 14.01.2021: Karara konu olayda; davacının arsasını kat karşılığı inşaat sözleşmesiyle müteahhide vermesi karşılığında edindiği 14 adet bağımsız bölümden 7'sini 2008 yılında, geri kalan 7'sini ise 2009-2012 yıllarında satması üzerine, davalı idare bu satışları GVK m. 37/4 kapsamında "ticari faaliyet" olarak nitelendirerek re'sen tarhiyat yapmıştır. İlk derece mahkemesi; kat karşılığı inşaat sözleşmesi ile arsa sahibinin mülkiyet hakkına sahip olmasının "**servetin biçim değiştirmesi**" niteliğinde olduğunu, sözleşmeye istinaden edinilen dairelerin satışının ticari bir organizasyon çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini kabul ederek tarhiyatı iptal etmiştir. Ancak Danıştay; "**arsa üzerinde birden çok bağımsız bölümden oluşan yapı yapılması, arsanın vasfını değiştirmekte ve üzerindeki mülkiyet hakkının paylara bölünerek, birbirinden bağımsız hale gelen bu payların ayrı ayrı elden çıkarılmasına olanak sağlamaktadır. Tapuda ayrı bağımsız bölümler olarak tescil edilmiş her taşınmaz satışı, ayrı ve bağımsız işlemler olup, aynı takvim yılında veya birden fazla takvim yılında tekrarlanan birden fazla bağımsız bölümün satılması sürekliliğin göstergesidir**" tespiti ile yerel mahkeme kararını bozmuştur. Yüksek Daire, özellikle şu kriterleri vurgulamıştır: **(i)** Kişisel gereksinim nedeniyle gayrimenkul ediniminde sayının sınırlı olacağı, **(ii)** Servetin korunması amaçlı edinimde tekrar satış gerektirmeyeceği, **(iii)** Bu iki nedenden birine dayanılarak edinilen gayrimenkullerin, **gereksinimin ortadan kalkması veya servetin nakde dönüştürülmesini haklı ve gerekli kılan nedenlerle kanıtlanmadığı** takdirde işlem sayısındaki çokluğun, kazanç sağlama amacının göstergesi kabul edilmesi gerektiği. **Bu içtihat, vergi hukukunda "hayatın olağan akışı"nın (VUK m. 3/B anlamında "normal ve mutad olan") tek başına tarhiyat gerekçesi olmadığını; ancak ispat yükünü mükellefe kaydırıldığını** göstermektedir. Mükellef, satışlarının "olağandışı ama meşru" nedenlerini (acil nakit ihtiyacı, aile büyümesi, ikamet değiştirme vb.) somut belgelerle ispat edemediği takdirde, "**işlem sayısının çokluğu**" kriterinin hayatın olağan akışına göre "ticari faaliyet" kabulü için yeterli sayılacağı hükme bağlanmıştır. Karşı oy yazısında ise; mevcut tespitlerin tarhiyatın bozulmasını gerektirmediği, yerel mahkemenin değerlendirmesinin isabetli olduğu savunulmuş; bu durum, "**olağanlık**" kriterinin yargısal denetimde bile farklı yorumlanabildiğini göstermektedir.

"İktisadi hayatın olağan akışında, ticari bir işletmenin sahibi olan gerçek kişinin, şahsi ihtiyaçları nedeniyle bile olsa şirketinden piyasa rayicinin çok altında bir bedelle taşınmaz satın alması, **örtülü kazanç aktarımı** kabulü için yeterli objektif emaredir. Zira piyasa koşullarında hiçbir satıcı, ekonomik değerinin %70 altında bir fiyata razı olmayacağından, bu işlemin gerçek amacı vergi matrahının azaltılmasıdır."

Ancak emsal bedel uygulamasında da idarenin keyfi davranmasını engelleyen sınırlar mevcuttur. Danıştay 9. Dairesi'nin 25.03.2020 tarih, E. 2017/2841, K. 2020/1562 sayılı kararında; **idarenin tek bir kıymet takdiri raporuna dayanarak emsal bedel belirlediği**, ancak bu raporun bölgede gerçekleşen fiili satış örneklerini dikkate almadığı tespit edilmiş ve tarhiyat kaldırılmıştır. Kararda, "Emsal bedel tespitinin **çok yönlü araştırmaya** (bölgedeki satış örnekleri, imar durumu, konumsal özellikler) dayanması ve salt teorik bir değerlendirme raporuyla yetinilmemesi" gerektiği vurgulanmıştır.

2.6. Transfer Fiyatlandırması ve Emsallere Uygunluk İlkesi

Küreselleşen ekonomide, uluslararası ilişkili kuruluşlar arasındaki işlemlerin vergilendirilmesi, modern vergi hukukunun en karmaşık alanlarından birini oluşturmaktadır. VUK'un "Örtülü Kazanç" başlıklı Mükerrer 13. maddesi ve Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımını Hakkında Genel Tebliğ (Seri No: 1) uyarınca, ilişkili kişiler arasındaki işlemlerin "**emsallere uygunluk ilkesi**" (**arm's length principle**) çerçevesinde gerçekleştirilmesi zorunludur.

Emsallere uygunluk ilkesi, özünde hayatın olağan akışının uluslararası boyutadaki ifadesidir. OECD Transfer Fiyatlandırması Rehberi'nin 1.6. paragrafında belirtildiği üzere; "Bağımsız şirketler arasında benzer koşullarda gerçekleştirilen işlemler, transfer fiyatlandırmasında kıyaslama standarttır. Eğer ilişkili kuruluşlar arasındaki fiyatlandırma, bu standartta önemli oranda sapmalar içeriyorsa, bu durum **iktisadi icaplara aykırı** kabul edilir."

Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu'nun 13.04.2018 tarih, E. 2016/512, K. 2018/254 sayılı kararı, transfer fiyatlandırması uyuşmazlıklarında ispat yükünün nasıl işlediğini açıkça ortaya koymaktadır:

"Transfer fiyatlandırması incelemelerinde idare, öncelikle **mükellefin kullandığı yöntemin OECD ilkelerine uygun olup olmadığını** denetler. Eğer mükellef kabul edilebilir bir yöntem (emsal fiyat, maliyet artışı, yeniden satış fiyatı vb.) kullanmış ve bu yöntemin uygulamasını belgelendirmişse, idarenin bu belgelendirmeyi çürütecek **alternatif emsal veriler** sunması gerekir. İdarenin salt -emsal fiyata uygun değildir- demesi yeterli olmayıp, hangi emsallerin kullanıldığı, fonksiyonel analiz ve karşılaştırılabilirlik kriterleri açıkça gösterilmelidir."

Bu içtihat, VUK m. 3/B'deki ispat yükü kuralının transfer fiyatlandırmasında "**çift yönlü**" işlediğini göstermektedir. Hem idare hem de mükellef, kendi iddialarını somutlaştırmak zorundadır. Hayatın olağan akışı (emsallere uygunluk), burada bir "**varsayım**" değil, "**ispatlanması gereken bir olgudur.**"

Danıştay'ın son dönem kararlarında, özellikle "**iç emsal önceliği**" ve "**piyasa koşullarının dikkate alınması**" ilkeleri katı bir şekilde uygulanmaktadır. İdarenin, salt

"kasada yüksek tutar var, demek ki ortaklara kullandırılmıştır" veya "alacaklar tahsil edilmemiş, demek ki finansman hizmeti verilmiştir" şeklindeki soyut çıkarımları, somut emsal araştırması ve sektörel analiz ile desteklenmedikçe transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç tespiti için yeterli görülmemektedir⁴⁸. Bu yaklaşım, vergi hukukunda "olağanlık" kavramının keyfiliğe kapı aralamayacak şekilde **objektif parametrelerle sınırlandırılması** gereğini bir kez daha teyit etmektedir

2.7. Örtülü Sermaye ve Örtülü Kazanç Tespitlerinde Hayatın Olağan Akışının İşlevi

Kurumlar Vergisi Kanunu m. 12 ve m. 13, sermaye şirketlerinin ortaklarından veya ortaklarla ilişkili kişilerden **ticari teamüllere aykırı şartlarla** borç para temin etmesini veya **emsaline uygun olmayan bedelle** mal/hizmet almasını "örtülü sermaye" ve "örtülü kazanç" olarak tanımlayarak vergilendirmeye tabi tutmaktadır. Bu düzenlemelerin ortak mantığı, ilişkili kişiler arasındaki işlemlerin gerçek ekonomik içeriğinin, biçimsel hukuki görünümün arkasına gizlenerek vergi matrahının aşındırılmasını engellemektir.

Örtülü sermaye tespitinde hayatın olağan akışı kriteri şu şekilde işler. Bir şirketin ortağından veya ilişkili kişiden, **piyasa koşullarında hiçbir bağımsız kredi kuruluşunun kabul etmeyeceği şartlarla** (örneğin, faizsiz veya çok düşük faizle, teminatsız, belirsiz vadeli) borçlanması, iktisadi icaplara aykırı kabul edilir. Danıştay 9. Dairesi'nin 23.10.2019 tarih, E. 2019/312, K. 2019/3642 sayılı kararında:

*"Kurumlar Vergisi Kanunu m. 12 uygulamasında, şirketin gerçekten nakde ihtiyacı olup olmadığı, bu ihtiyacı başka yollarla (sermaye artırımını, banka kredisi) karşılamasının mümkün olup olmadığı araştırılmalıdır. Eğer şirketin özsermaye oranı yüksek ve kârlılığı yerinde iken, ortağından yüklü miktarda borç alması, bu borcun gerçekte **gizlenmiş kâr***

⁴⁸ Danıştay 9. Dairesi, E. 2022/2257, K. 2024/940, T. 28.02.2024: Karara konu olayda; optik ticaretiyle uğraşan davacı şirket hakkında üç ayrı başlıkta transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımını tespit edilerek tarhiyat yapılmıştır: **(i)** Kasa hesabındaki yüksek tutarların ortaklara faizsiz kullandırıldığı, **(ii)** Yurtdışı ilişkili şirketten alacakların tahsil edilmeyerek karşılıksız finansman hizmeti verildiği, **(iii)** Yurt içi ortağa faizsiz borç kullandırıldığı. Yüksek Daire, her üç tarhiyatı da "**somut tespit eksikliği**" nedeniyle iptal etmiştir. İlk tespit yönünden; idarenin "**kasada yüksek tutar bulunması ve hesabın virmanlandığı hesap**" dışında başkaca hiçbir somut tespit yapmadığı, kasadaki paraların ortaklara kullandırıldığı hususunun "**açık bir şekilde ortaya konulmadığı**" belirtilmiştir. İkinci tespit yönünden; davacının yurtdışı mukimi ilişkili şirketine finansman hizmeti verdiğinin ortaya konulması gerektiği, ancak idarenin **(a)** İç emsal araştırması yapmadığı, **(b)** Davacının faaliyet gösterdiği alandaki **piyasa koşulları, hammadde temin gücü ve fiyat farklılıkları** gibi hususları dikkate almadığı, **(c)** İşlemlerin davacı tarafından "**sipariş avansı**" niteliğinde olduğu savunmasını araştırmadığı, **(d)** Pazarın yapısı ve ekonomik koşullar ile iş stratejilerini göz ardı ettiği vurgulanmıştır. Üçüncü tespit yönünden ise; idarenin **iç emsal bulunmadığından bahisle doğrudan Merkez Bankası avans faiz oranını** dış emsal olarak kullandığı, oysa davacı şirket ile faaliyet konuları aynı olan diğer mükelleflerin yurt içi/dışı ortaklarına **hangi para cinsi üzerinden, hangi oranda borç kullandırdıklarının** araştırılmadığı, pazarın yapısı ve ekonomik koşulların dikkate alınmadığı tespit edilmiştir. Yüksek Daire kararında, transfer fiyatlandırması incelemelerinde ispat yükünün idareye ait olduğu ve idarenin "**hayatın olağan akışı**" veya "**iktisadi icaplara aykırılık**" iddiasını salt soyut çıkarımlarla değil, **somut emsal araştırması, sektörel analiz ve piyasa koşullarının değerlendirilmesi** ile desteklemesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu içtihat, makalemizde savduğumuz "**olağanlık kriteri, varsayımsal vergilendirme aracına dönüştürülemez**" tezinin güncel yargısal teyididir. Özellikle "**kasadaki yüksek tutar**" gibi bir göstergenin tek başına örtülü kazanç tespitine yetmeyeceği, bunun yanında "**kim kullandı, ne zaman kullandı, hangi amaçla kullandı**" gibi sorulara somut cevaplar aranması gerektiği ilkesi, ispat hukukunun vergi hukukundaki en net görünümüdür.

dağıtımını olduğunu gösterir. İdarenin bu değerlendirmeyi yaparken **sektörel borçlanma oranları, şirketin nakit akışı ve kredi değerliliği** gibi objektif parametreleri kullanması gerekir."

Örtülü kazanç tespitinde de benzer mantık hâkimdir. İlişkili kişiler arasında gerçekleştirilen mal satışı, hizmet sunumu veya gayrimenkul devrinde, **bedelin emsaline uygun olup olmadığı** denetlenir. Eğer bedel, piyasa rayicinden önemli ölçüde (genellikle %25-30 oranında) sapıyorsa ve bu sapmanın meşru bir ekonomik gerekçesi yoksa, aradaki fark "örtülü kazanç" sayılarak kazancın elde edildiği dönemde vergilendirilir.

Ancak Danıştay 4. Dairesi'nin 08.07.2021 tarih, E. 2018/5432, K. 2021/3721 sayılı ilamında; idarenin emsal araştırması yapmaksızın, sadece mükellefin ilişkili kişiye "düşük fiyatla" sattığı iddiasına dayanarak örtülü kazanç cezalı tarhiyat yaptığı tespit edilmiş ve işlem iptal edilmiştir. Kararda kritik bir tespit yapılmıştır:

"Örtülü kazanç tespiti, mükellefin kötü niyetli olduğu varsayımına dayanamaz. İdare, bedelin emsal fiyatın altında olduğunu iddia ediyorsa; aynı dönemde, benzer özellikteki mal/hizmet için piyasada oluşan fiyat aralığını somut örneklerle ortaya koymalıdır. Bir malın fiyatı, üretim koşullarına, satış miktarına, ödeme vadesine göre değişkenlik gösterebilir. İdarenin bu değişkenleri dikkate almadan 'düşük fiyat' demesi, hayatın olağan akışını soyut bir varsayım aracına dönüştürmek anlamına gelir."

2.8. Danıştay İçtihatları Işığında Somutluk ve Gereçlendirme Zorunluluğu

Vergi yargılamasında, hayatın olağan akışı veya iktisadi icaplara aykırılık gibi soyut kavramların kullanımı, idareyi "gereçlendirme yükümlülüğünden" muaf tutmaz. Aksine, Danıştay'ın son dönem kararlarında bu kavramların **mutlaka somutlaştırılması** gerektiği ısrarla vurgulanmaktadır⁴⁹.

Danıştay 3. Dairesi'nin 18.06.2020 tarih, E. 2017/4521, K. 2020/3112 sayılı kararı, bu hususta emsal teşkil etmektedir:

"Vergi inceleme raporunda, mükellefin ticari faaliyetinin 'iktisadi icaplara aykırı' olduğu iddia ediliyorsa; bu aykırılığın hangi somut verilere dayandırıldığı açıkça

⁴⁹ Danıştay 4. Dairesi, E. 2019/4378, K. 2022/5826, T. 20.10.2022: Karara konu olayda; bir metal hurda ticareti şirketinin kuruluşundan kısa süre sonra (2011 yılında 735.478 TL olan brüt satışların 2012 yılında 106.871.329 TL'ye, yani 145 kat artırılması), herhangi bir duran varlığa sahip olmaksızın bu ciroya ulaşması, işyeri yoklamasında adresin kapalı ve başka firma tabelasının asılı olması, beyan edilen işçilerin fiilen çalışmaması, banka hesabına yatırılan yüksek tutarlı paraların aynı gün veya ertesi gün vekâletname ile belirli kişiler tarafından nakde çevrilmesi gibi hususlar, şirketin **"iktisadi, ticari ve teknik icaplara uymayan"** (VUK m. 3/B) bir faaliyet yürüttüğünün somut göstergeleri olarak kabul edilmiştir. Yüksek Daire; bu göstergelerin bir bütün olarak değerlendirilmesi sonucunda, serbest meslek mensubu davacının sahte belge organizasyonunun finansal mekanizmasında aktif rol aldığı (banka hesabından nakit çekme yetkisi) ve bu nedenle **VUK m. 359 anlamında "iştirak"** fiilinin varsayımından uzak biçimde somut olarak tespit edildiği sonucuna varmıştır. Kararda; "basiretli tacir tarafından nakit olarak çekilmeyen çok yüksek tutarlı paraların bankadan çekilmesinin, tahsilat mekanizmasını üzerindeki şüpheyi dağıtmak için yapılan işlemler olduğu" vurgulanarak, hayatın olağan akışının bir **denetim kriteri** olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak karşı oy yazısında; ceza ihbarnamesinde kesilen cezanın **gerekçesinin net olmaması** (müteselsil sorumluluk mu, iştirak cezası mı olduğunun açıkça belirtilmemesi) nedeniyle işlemin hukuka aykırı olduğu savunulmuş; bu durum, makalemizde vurguladığımız **"olağanlık atfının somutlaştırılması zorunluluğu"** ilkesini destekler niteliktedir.

belirtilmelidir. -Sektörde bu şekilde çalışılmaz-, -böyle bir kâr marjı mantıksızdır- gibi **sübjektif ve genel ifadeler**, vergilendirme işlemini hukuka uygun kılmaz. İdare, emsal işletmelerin kârlılık oranlarını, sektörel standartları, piyasa araştırmalarını raporda göstermelidir. Aksi halde, tarhiyat dayanaksız kalır."

Bu içtihat, hayatın olağan akışı kavramının vergi hukukunda nasıl "**denetlenebilir**" bir araç haline getirilebileceğini göstermektedir. İdarenin "**olağanlık**" iddiası, tıpkı mahkemelerde olduğu gibi, **şeffaf ve test edilebilir** olmalıdır. Mükellef, idarenin dayandığı emsal verileri inceleyebilmeli, bunlara itiraz edebilmeli ve kendi koşullarının farklılığını ispatlayabilmelidir.

Aynı doğrultuda, Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu'nun 27.11.2019 tarih, E. 2018/673, K. 2019/1124 sayılı kararı, gerekçelendirme yükümlülüğünün **mükellef hakkındaki güvencesini** şu şekilde ifade etmektedir:

"VUK m. 3/B'deki ispat yükü yer değiştirmesi, idarenin hiçbir araştırma yapmaksızın, mükellefe -sen ispat et- demesi anlamına gelmez. İdare, önce **kendi şüphesini haklı kılan objektif emareleri** ortaya koymalıdır. Bu emarel somut ve yeterli düzeyde olduktan sonra, mükellef durumunun istisnai (ama meşru) olduğunu savunabilir. **Kademeli ispat sistemi**, hem vergi güvenliğini hem de mülkiyet hakkını korumaktadır."

2.9. Mülkiyet Hakkı ve Vergilendirme Yetkisi Dengesinde "Olağanlık" Sınırı

Anayasa m. 73/3 uyarınca, "*Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.*" Bu hüküm, **vergilendirmede kanunilik ilkesini** mutlak bir zorunluluk olarak düzenlemiştir. Kanunilik ilkesi, sadece vergi türünün ve oranının kanunla belirlenmesini değil; aynı zamanda vergi matrahının ve bu matrahın tespitinde kullanılan yöntemlerin de **öngörülebilir ve keyfiliğe kapalı** olmasını gerektirir.

Hayatın olağan akışı veya iktisadi icaplar gibi kavramların vergilendirmede kullanımı, mülkiyet hakkı (Anayasa m. 35) ile vergilendirme yetkisi arasındaki dengeyi ilgilendirmektedir. Anayasa Mahkemesi, E. 2018/112, K. 2019/67 sayılı kararında bu dengeye ilişkin temel ilkeyi şöyle ortaya koymuştur:

"Vergilendirme, mülkiyet hakkına bir müdahale olup; bu müdahale ancak **kamu yararı, ölçülülük ve hukuki belirlilik** ilkelerine uygun olduğu ölçüde meşrudur. İdarenin, mükellefin iktisadi faaliyetini -normal değil- diyerek matrah artırması, somut ve objektif kriterlere dayanmalıdır. Aksi halde, bu müdahale **keyfi vergilendirme** niteliği kazanarak mülkiyet hakkının özünü zedeler."

Bu anayasal perspektif, makalemizin temel tezini destekler mahiyettedir. Hayatın olağan akışı, vergi hukukunda **bir değerlendirme kriteri** olarak kullanılabilir; ancak bu kriter, **varsayımsal vergilendirme** aracına dönüştürülemez. İdarenin "**olağan olmayan**" dediği durum, **yeterli araştırma ve gerekçelendirme ile somutlaştırılmadıkça, vergilendirme işlemi hukuka aykırıdır.**

Son olarak, Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu'nun 11.05.2012 tarih, E. 2010/1, K. 2012/1 sayılı kararında, re'sen takdir yetkisinin sınırları belirlenirken hayatın olağan akışının da bir sınırlayıcı unsur olarak dikkate alındığı görülmektedir:

"Re'sen takdir, son çare (ultima ratio) ilkesine tabidir. İdare, defter ve belgelerden gerçek matrahı tespit edebilme imkânı varken, doğrudan takdire gidemez. Takdir komisyonlarının kullandığı 'sektör kârlılık ortalaması veya -emsal mukayesesi- gibi yöntemler, istatistiksel genellemelere dayalı olup, her mükellefin koşullarını yansıtmayabilir. Bu nedenle, mükellefin istisnai durumunu (yatırım dönemi, pazar kaybı, sektörel kriz) ispat etme hakkı tanınmalıdır."

Vergi hukukunda hayatın olağan akışı kavramı, VUK m. 3/B ile normatif bir zemine oturmuş olsa da; bu kavramın uygulanmasında idarenin geniş takdir yetkisi, mülkiyet hakkı ve hukuki güvenlik ilkesi ile sürekli bir gerilim içindedir. Danıştay'ın yerleşik içtihatları, bu gerilimi "**kademeli ispat yöntemi**" ile çözmeye çalışmaktadır. **İdare, önce "olağan dışılığı" somutlaştırmalı; mükellef, bu somutlaştırmaya karşı meşru gerekçelerini sunabilmelidir.**

Ancak uygulamada, tıpkı ceza hukukunda olduğu gibi, bu kavramın bir "ispat barajı" veya "varsayımsal matrah kaynağı" olarak kullanılması riski devam etmektedir. 30 yıllık meslek tecrübem ışığında söyleyebilirim ki; vergi idaresi ve yargı organlarının, "olağanlık" kriterini kullanırken **sektörel dinamiklere, dönemsel ekonomik koşullara** ve her mükellefin **kendine özgü gerçekliğine** saygı göstermesi, hem vergi adaletinin hem de mülkiyet güvencesinin teminatıdır⁵⁰.

3. İdarî İşlemlerin Gerekçelendirilmesi ve "Yerindelik Denetimi" Riski

İdari yargı hakimi, idari işlemin "**yerindeliğini**" denetleyemez; ancak işlemin "**sebebi**" ile "**konusu**" arasındaki mantıksal bağı, yani "**sebep ikamesini**" hayatın olağan akışı üzerinden denetleyebilir. Özellikle disiplin hukukunda; bir memurun fiili ile verilen ceza arasındaki "**orantılılık**", hayatın olağan akışı içindeki "**hakkaniyet**" ölçütüne göre tartılır.

İdari yargıda bu kavramın kullanımı, "hukuk devleti" ilkesinin idare üzerindeki denetim gücünü artırır. **Zira idare, hayatın olağan akışına aykırı, mantık dışı ve iktisadi gerçeklerle bağdaşmayan işlemlerini "kamu yararı" kılıfıyla örtbas**

⁵⁰ Danıştay 4. Dairesi'nin 01.06.2023 tarih ve 2020/4599 E., 2023/3212 K. sayılı ilamına konu olayda; "vergiye uyumlu mükellef indirimi"nden yararlanmak isteyen bir şirketin talebi, geçmiş dönemlerde kantar farkı ve teknik hatalar nedeniyle oluşan çok cüzi miktardaki (toplamda yaklaşık 400 TL) vergi farkını vadesinden sonra ödediği gerekçesiyle idarece reddedilmiştir. Yüksek Mahkeme bu uyumsuzlukta, VUK m. 3/B'de yer alan iktisadi ve ticari icaplar kriterini "hakkaniyet" ve "kanunun amacı" ile birlikte yorumlamıştır. Danıştay'a göre; ticari faaliyetlerin doğal akışı içerisinde kantar farkı veya küçük teknik hesaplama hataları nedeniyle cüzi vergi farklarının oluşması ve bunların sonradan (gecikme zammıyla) ödenmesi, mükellefin genel "vergiye uyumlu" profilini bozmaz. Kararda; ticari hayatın gerçeklerine (hayatın olağan akışına) aykırı olacak derecede katı bir şekilcilikle mükellefin lehine olan bir düzenlemenin bertaraf edilemeyeceği, bu tür mikroskobik hataların "normal ve mutad" kabul edilerek vergi adaletinin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu içtihat, idarenin "olağan akış" ve "ekonomik yaklaşım" ilkelerini mükellef aleyhine mülkiyet hakkını zedeleyen bir enstrüman olarak kullanmasının önüne geçilmesi bakımından önemlidir.

edemez. Ancak idari hakim de "olağanlık" değerlendirmesi yaparken, kendisini idarenin yerine koyarak "yerindelik denetimi" yapma tuzağına düşmemesi gerekir.

VI. ANAYASA MAHKEMESİ VE YARGITAY PERSPEKTİFİNDEN HAK İHLALLERİ

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yolunun açılmasından itibaren, ceza muhakemesinde "**ispatın yöntemi**" ve "**masumiyet karinesi**" üzerine çok sayıda emsal karar vermiştir. Bu kararların ortak paydası, derece mahkemelerinin maddi gerçeğe ulaşmak için kullandıkları "**araçların**", anayasal hakları (özellikle mülkiyet ve adil yargılanma hakkını) zedelememesi gerekliliğidir. "**Hayatın olağan akışı**" kavramının bir mahkûmiyet dayanağı veya ispat yükünü değiştiren bir kaldıraç olarak kullanılması, AYM denetimine en çok takılan hususlardan biridir.

1. Gurbet Çoban Kararı: (B. No: 2019/38857)

AYM'nin bu kararı, yargı pratiğinde sıkça rastlanan "**yargısal kolaycılık**" eğilimine karşı verilmiş açıklayıcı bir karardır. Karara konu olayda; bir işletmeye saat 22.00'den sonra alkol sattığı iddiasıyla idari para cezası verilmiş, yerel mahkeme ise kolluk tutanağını "**hayatın olağan akışı gereği kamu görevlilerinin asılsız tutanak tutmayacağı**" varsayımıyla mutlak doğru kabul etmiştir.

AYM bu yaklaşımı; masumiyet karinesini ve silahların eşitliği ilkesini zedeleyen bir ihlal sebebi olarak görmüştür. Mahkemeye göre:

- "Hayatın olağan akışı" gibi soyut gerekçelerle resmî belgelere "**aksi ispat edilemez bir kesinlik**" atfedilmesi, bireyi devlet karşısında dezavantajlı konuma düşürür.
- İdarenin tanzim ettiği belgelerin "**doğruluğu karinesi**", bu belgelerin gerçekliğinin tartışıldığı bir yargılamada uygulanırsa, o davanın açılması anlamsız hale gelir.
- Yargı mercileri, sanığın "**olağan dışı**" ama somut çelişkilere işaret eden savunmalarını (tutanaktaki saat uyumsuzlukları, mesafeler vb.) nesnel bir değerlendirmeye tabi tutmak zorundadır.

2. Kürşat Eysel Kararı: (B. No: 2012/665)

Bu kararda AYM, başvuruyu her ne kadar somut olayın özelliklerinden dolayı kabul edilemez balsa da, ceza muhakemesinin evrensel ispat kuralını "anayasal bir amir hüküm" olarak hatırlatmıştır. Kararda vurgulanan temel ilke; **suç isnadı altındaki kişinin masumiyetinin asıl olduğu ve suçluluğu ispat külfetinin münhasıran iddia makamına ait olduğudur.**

Makalemiz bağlamında bu kararın önemi şudur: Sanığın savunmasının mahkemece "**olağan dışı**" veya "**mantığa aykırı**" bulunması, ispat yükünü sanığa

devretme hakkı vermez. **İddia makamı, iddiasını hayatın olağan akışı dışındaki somut delillerle ispatlayamadığı sürece; sanığın senaryosu ne kadar "inanılmaz" olursa olsun masumiyet karinesi korunmalıdır.** AYM bu noktada, "olağanlık" kriterinin bir mahkûmiyet gerekçesi değil, sadece ispat faaliyetinde kullanılacak bir "mantıksal denetim aracı" olabileceğine işaret etmektedir.

3. Ahmet Altuntaş ve Diğerleri Kararı (B. No: 2015/19616)

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, bu kararında hayatın olağan akışının ispat hukukundaki işlevine dair çok kritik bir denge çizgisi çizmiştir. Mahkeme, özellikle yaşam hakkı ve mülkiyet hakkı gibi temel hakları ilgilendiren idari yaptırım veya tazminat süreçlerinde, ispat bakımından kullanılan **karinelerin (hayatın olağan akışının)** masumiyet karinesini ve hakkaniyete uygun yargılanma hakkını ihlal eder boyuta ulaşmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Karara göre, somut olayın özel koşullarında sorumluluk karinelerinin standartlarının esnek yorumlanması mümkün olsa da; bu durum hiçbir zaman sanığı veya başvuruçuyu "otomatik olarak suçlu/sorumlu" kılan bir varsayıma dönüşmemelidir. AYM, ispat sürecinde **"yeterli güçte, açık ve birbiriyle uyumlu karinelerin"** kullanılabilmesini kabul etmekle birlikte; karşı tarafın bu karinelerin aksini ispat etme imkânından mahrum bırakılmasını açık bir hak ihlali olarak değerlendirmiştir. Bu perspektif, makalemizde savunduğumuz **"olağanlık, somut delilin yerini almamalıdır"** tezimizin AYM Genel Kurulu düzeyindeki en somut örneğidir.

4. Gerekçeli Karar Hakkı ve "Kalıp Yargılar"

AYM, derece mahkemelerinin **"Hayatın olağan akışına aykırıdır"** şeklindeki ifadeleri, somut bir analize dayanmaksızın bir **"şablon cümle"** olarak kullanmalarını, **"Gerekçeli Karar Hakkı"**nın⁵¹ ihlali olarak görmektedir. Bir mahkeme, **neden bir vakianın olağan akışa aykırı olduğunu; hangi tecrübe kuralına veya hangi mantık silsilesine dayandığını kararda somutlaştırmak zorundadır.** Aksi takdirde bu ifade, hukukî denetimi imkansız kılan bir "peşin hüküm" maskesine dönüşmektedir⁵².

⁵¹ Hukuk yargılamasında kararların gerekçeli olması, "ispat hakkının" anayasal düzeyde korunmasını sağlayan en temel usul güvencesidir. Mahkemenin delilleri serbestçe takdir etme yetkisi, ona somut bir analize dayanmayan "şablon cümleler" kurma hakkı tanımaz. Literatürde vurgulandığı üzere; mahkemenin ulaştığı sonucun hangi rasyonel temele ve tecrübe kuralına dayandığı kararda açıkça gösterilmelidir. Özellikle "hayatın olağan akışına aykırılık" ibaresinin somutlaştırılmadan, kalıp bir ifade olarak kullanılması; hem kararın hukukî denetimini imkânsız kılar hem de ispat yükünü haksız yere yer değiştirerek dürüstlük kuralını zedeler. Bu tür "kalıp yargılar", yargısal denetim mekanizmasını devre dışı bırakan birer peşin hüküm maskesi niteliğinde olup, adil yargılanma hakkının özünü teşkil eden "gerekçe gösterme zorunluluğu" ile bağdaşmaz. Ayrıntılı teorik analiz ve ispat hakkı bağlamındaki sonuçları için bkz. **ÇİFTÇİ TÜRKEL, Pınar: Medenî Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırları**, İzmir 2016, s. 343-345.

⁵² Anayasal bir hak olan "ispat hakkı", adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçası olup, bu hakka yönelik her türlü sınırlama ancak demokratik toplum düzeninin gereklerine ve ölçülülük ilkesine uygun olduğu ölçüde meşrudur (Anayasa m. 13). Yargılama pratiğinde, derece mahkemelerinin somut bir analiz yapmaksızın ve başvuruçunun esaslı iddialarını karşılamaksızın kullandığı "hayatın olağan akışına aykırıdır" şeklindeki kalıp yargılar, sadece usul hukuku bakımından değil, anayasal düzeyde "ispat hakkının

5. Adil Yargılanma Hakkı ve Silahların Eşitliği İlkesi Açısından "Olağanlık" Eleştirisi

Adil yargılanma hakkının temel unsurlarından biri olan "**silahların eşitliği**" ilkesi, davanın taraflarının delillerini sunma ve karşı tarafın delillerine itiraz etme konusunda makul bir denge içinde olmalarını gerektirir. Ceza muhakemesinde bu denge, devletin muazzam iddia gücü karşısında sanığın savunma haklarının titizlikle korunmasını zorunlu kılar. Ancak yargı pratiğinde "**hayatın olağan akışı**" kavramı, bazen bu terazinin iddia makamı lehine ağır basmasına neden olan görünmez bir ağırlık işlevi görmektedir.

Silahların eşitliği ilkesi açısından en büyük risk, sanığın sunduğu delillerin veya ileri sürdüğü savunma senaryosunun, mahkeme tarafından "**hayatın olağan akışına aykırı**" olduğu gerekçesiyle daha işin başında (esasına girilmeden veya yeterince araştırılmadan) reddedilmesidir. Soruşturma aşamasında şüpheyi bu kavramla temellendirebiliriz; ancak yargılama aşamasında savunmanın sunduğu "**olağandışı**" bir ihtimalin, sadece "**inanılması güç**" olduğu için devre dışı bırakılması, savunma hakkının özünü zedeler. Eğer mahkeme, iddia makamının "**olağan**" senaryosuna peşinen prim verip, sanığın "**istisnai**" ama "**mümkün**" savunmasını araştırmaya değer bulmuyorsa, orada silahların eşitliğinden söz edilemez.

AİHM ve Anayasa Mahkemesi kararlarında sıkça vurgulandığı üzere; sanığın masumiyetini ispat etmek zorunda bırakılması, adil yargılanma hakkının en ağır ihlallerinden biridir. "**Hayatın olağan akışı**" kriteri, mahkemeler tarafından bir "**ispat barajı**" olarak kullanıldığında, sanık bu barajı aşmak için olağanüstü bir çaba sarf etmek zorunda kalmaktadır. Örneğin, bir sanığın olay yerinde bulunmasının "**hayatın olağan akışına göre ancak suçu işlemek amacıyla mümkün olduğu**" varsayıldığında; sanık orada bulunmasının "**tesadüfi veya başka bir meşru amaca yönelik**" olduğunu ispatlamaya zorlanmaktadır. Bu durum, ispat yükünü sinsice sanığa yükleyerek silahların eşitliğini bozmaktadır.

Silahların eşitliği, tarafların ileri sürdüğü iddiaların mahkemece "**eşit bir ciddiyetle**" ele alınmasını gerektirir. Bir savunmanın "**hayatın olağan akışına aykırı**" olduğu yönündeki soyut bir ifade, hukukî bir gerekçe değil, savunmayı susturan bir "**yargısal reflektir.**" Mahkeme, bu kavramın arkasına sığınarak savunmanın delillerini tartışmaktan kaçındığında, taraflar arasındaki denge bozulur. Gerçek bir adalet sisteminde, "**olağan dışı**" olanın neden "**gerçek dışı**" olduğu somut verilerle açıklanmalıdır. Bir savunma senaryosu ne kadar "**absürt**" görünürse görünsün, maddi

özünü zedeleyen" bir müdahale teşkil eder. Gerekçeli karar hakkı, mahkemenin delilleri değerlendirirken kullandığı "olağanlık" ölçütünün rasyonel ve denetlenebilir olmasını zorunlu kılar. Aksi halde, tecrübe kurallarının keyfi bir biçimde ispatın ikamesi olarak kullanılması, ispat yükünü sanık/davacı aleyhine ölçüsüzce ağırlaştırarak yargısal korunma hakkını işlevsiz bırakır. Bu bağlamda, "olağanlık" maskesi altında yapılan varsayımsal değerlendirmelerin anayasal denetimi ve ispat hakkının sınırları hakkında ayrıntılı analiz için bkz. **ÇİFTÇİ TÜRKEL, Pınar: Medenî Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırları**, s. 508-516 ve s. 771-779.

gerçeği yansıtmaya ihtimali varsa, bu ihtimalin peşine düşülmemesi "**adil**" bir yargılama yapıldığına dair güveni sarsar.

Sonuç olarak; "**hayatın olağan akışı**" kavramı, silahların eşitliği ilkesini zedeleyen bir "**savunma savar**" haline getirilmemelidir. Aksine, bir savunmanın olağan dışı olması, mahkemenin o noktadaki araştırma yükümlülüğünü (CMK m. 160/2 ve 217 bağlamında) daha da artırmalıdır. Unutulmamalıdır ki; ceza muhakemesi tarihi, başlangıçta "**hayatın olağan akışına tamamen aykırı**" görünen ancak sonradan maddi gerçek olduğu anlaşılan beraat kararlarıyla doludur.

6. "Hayatın Olağan Akışına Aykırıdır" İbaresinin Bir "Gerekçe İkamesi" Olarak Kullanılmasının Gerekçeli Karar Hakkı Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Anayasa'nın 141. maddesi ve CMK'nın 34. maddesi uyarınca, mahkemelerin her türlü kararı gerekçeli olmak zorundadır. **Gerekçeli karar hakkı, adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçası olup; davanın taraflarının, mahkemenin hangi delile neden itibar ettiğini, hangi savunmayı neden reddettiğini ve ulaşılan sonucun hukukî dayanaklarını denetlemesine imkân tanır.** Ancak güncel yargı pratiğimizde, "hayatın olağan akışı" kavramı, ne yazık ki gerçek bir hukukî muhakemenin yerini alan bir "**gerekçe ikamesi**" (boilerplate) haline gelmiştir.

Birçok mahkûmiyet kararında, sanığın savunması ayrıntılı bir şekilde irdelenmek yerine, yalnızca "**sanığın savunmasının hayatın olağan akışına aykırı olduğu görüldüğünden itibar edilmemiştir**" şeklindeki kalıp bir ifadeyle geçiştirilmektedir. Bu yaklaşım, aslında "**gerekçesiz karar**" mahiyetindedir. Zira bir savunmanın neden "**olağandışı**" kabul edildiği; hangi toplumsal tecrübeye, hangi mantık kuralına veya hangi somut delil çelişmesine dayandığı açıklanmadığı sürece, bu ifade hukukî bir değer taşımaz. Gerekçe, bir "kanaat beyanı" değil, bir "ikna faaliyetidir." Soyut bir olağanlık atfı, ne sanığı ne de üst mahkemeyi ikna etme gücüne sahiptir.

Hayatın olağan akışı ibaresi, bazen hâkimin kendi kişisel değer yargılarını, önyargılarını veya sınırlı hayat tecrübesini "**genel geçer bir hukuk kuralı**" gibi sunmasına hizmet etmektedir. Hâkimin "**Bana göre böyle bir şey olmaz**" dediği noktada, bu öznel yargı "**hayatın olağan akışı**" etiketiyle objektifleştirilmektedir. Oysa gerekçeli karar hakkı, yargılamanın kişisellikten arındırılmasını gerektirir. "**Olağanlık**" dendiğinde, bunun herkes tarafından kabul edilebilir, denetlenebilir ve somutlaştırılabilir bir temeli olmalıdır.

Mahkemelerin bu kavramı bir "**joker cümle**" gibi kullanmaları, üst norm denetimini de imkansız kılmaktadır. Kararda sadece "**olağan akışa aykırılık**" dendiğinde, Yargıtay veya Bölge Adliye Mahkemesi, yerel mahkemenin zihnindeki mantık kurgusunu denetleyemez. Bu durum, yargılamanın şeffaflığını ortadan kaldırarak, "**kanaat**" adı altında keyfiliğe kapı aralar. Özellikle ceza hukukunda şüphenin varlığı

tartışılırken, mahkemenin bu şüpheyi hangi somut gerekçeyle "**olağanüstü**" bulup eledeğini açıkça yazması, hukukî güvenliğin olmazsa olmazıdır.

Anayasa Mahkemesi'nin birçok kararında belirttiği üzere; mahkemeler, tarafların ispat faaliyeti kapsamındaki iddialarını "**karşılayan**" bir gerekçe üretmek zorundadır. Sanığın "**olağandışı ama mümkün**" bir senaryo ileri sürdüğü durumlarda, mahkemenin görevi bu senaryoyu "**tuhaf**" bulup reddetmek değil; **bu senaryonun neden maddi gerçekle bağdaşmadığını delillerle çürütmektir**. "Hayatın olağan akışı" bir kararın "sonucu" olabilir, ancak asla **o kararın tek ve yalın "gerekçesi"** olamaz⁵³.

7. Hak İhlallerine Somut Örnekler

Yargı pratiğinde "**hayatın olağan akışı**" kavramı, delil boşluklarını doldurmak için kullanılan bir "**şablon**" haline gelmiştir. Aşağıda, soruşturma aşamasından kesinleşen hükme kadar bu kavramın nasıl bir gerekçe ikamesi olarak kullanıldığına dair tipik ve hak ihlali doğuran senaryolar analiz edilmiştir.

İddianame ve Esas Hakkında Mütalaa:

Soruşturma evresinde savcılık makamı, şüpheli bir durumu maddi delillerle destekleyemediğinde "**olağanlık**" karinesine sığınmaktadır.

Örnek Senaryo: Şüphelinin, suçla ilgisi olmayan bir yakınına yaptığı yüklü para transferi; "*Şüphelinin ekonomik durumu ve taraflar arasındaki hukuki ilişkinin mahiyeti göz önüne alındığında, bu meblağın sebepsiz transferi hayatın olağan akışına aykırı olup, paranın suçun finansmanında kullanıldığı değerlendirilmektedir*" şeklinde bir iddiaya dönüşmektedir. **Burada "değerlendirme", delilin önüne geçmekte ve varsayım, iddianamenin temelini oluşturmaktadır.**

Tutuklama ve Adli Kontrol Sevkleri ile Kararları:

Özgürlük kısıtlayıcı kararlarda CMK m. 100 gereği "kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delil" aranırken, mahkemeler bu somutluğu "**mantıksal bir çıkarımla**" ikame etmektedir.

Örnek Senaryo: "*Şüphelinin olay yerinde bulunmasına dair verdiği savunma, gece saatleri ve bölgenin ıssızlığı dikkate alındığında hayatın olağan akışıyla bağdaşmadığından, kaçma ve delilleri karartma şüphesiyle tutuklanmasına...*" Bu karar tipinde, sanığın o

⁵³ **Yargıtay, 9. Ceza Dairesi, E. 2021/18006, K. 2024/8993, T. 23.10.2024:** "Ceza yargılamasının temel ilkelerinden biri, varsayımlara değil, somut ve kesin delillere dayalı karar verilmesidir. Mahkemenin bu gerekçesi, olayın maddi gerçekliğini ortaya koymaya yönelik bir hukuki dayanak sunmamakta, yalnızca hayatın olağan akışı kavramına dayanarak bir sonuç çıkarmaktadır. Ancak, "hayatın olağan akışı" kavramı, her somut olayın kendine özgü koşullarını ve tarafların sosyal, kültürel, psikolojik durumlarını dikkate almadan yapılacak genellemelerle hukuki bir argüman olarak kullanılamaz. Bu tür bir gerekçe, hukuk mantığı açısından yeterli değildir."

bölgede bulunmasının "olağan dışı" olması, suç işlediğinin "kesin delili" gibi kabul edilerek kişi hürriyeti kısıtlanmaktadır.

İtiraz Mercilerinin Yaklaşımı:

Tutukluluk veya adli kontrole karşı yapılan itirazlarda, merci mahkemeleri savunmanın sunduğu "olağanüstü ama gerçek" kanıtları incelemek yerine yerel mahkemenin "olağanlık" duvarını tahkim etmektedir.

Örnek Senaryo: İtirazın reddi gerekçesinde; *"Yerel mahkemenin delil değerlendirmesinin hayatın olağan akışına ve mantık kurallarına uygun olduğu anlaşıldığından..."* ibaresi, savunmanın ileri sürdüğü somut çelişkileri tartışmadan bertaraf eden bir zırh olarak kullanılmaktadır.

Yerel Mahkeme Hükümü:

Mahkûmiyet hükmünde mahkeme, sanığın sunduğu alternatif senaryoyu çürütmek için somut delil üretmek yerine "olağanlık" süzgecini bir bariyer olarak kullanır.

Örnek Senaryo: Uyuşturucu madde ticareti davasında sanığın "arkadaşıma emanet paket bırakmıştım, içinde uyuşturucu olduğunu bilmiyordum" savunmasına karşılık mahkeme; *"Bir kimsenin içeriğini bilmediği bir paketi başkasına emanet etmesinin hayatın olağan akışına aykırı olduğu"* gerekçesiyle kastı varsaymaktadır. Oysa insanın saflığı, arkadaşlık ilişkisindeki itimat veya dikkatsizlik "olağan" olmasa da "gerçektir" ve aksini ispat yükü iddiaya aittir.

Yüksek Mahkeme Denetimi:

Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemeleri, bazen yerel mahkemenin "**olağanlık**" üzerinden kurduğu mantık silsilesini "**delil takdir yetkisi**" kapsamında görerek denetimden kaçınmaktadır.

Örnek Senaryo: Temyiz incelemesinde; *"Dosya kapsamındaki delillerin mahkemece hayatın olağan akışına uygun şekilde takdir edildiği, hükümde bir isabetsizlik bulunmadığı..."* şeklindeki onay kararları, "olağanlık" kılıfıyla yapılan maddi hataları meşrulaştırmakta ve masumiyet karinesini son raddede dahi ihlal etmektedir.

Sonuç Olarak; Bu silsiledeki en vahim hata, "**olağan dışı**" olanın "**suç**" ile özdeşleştirilmesidir. Oysa suçun kendisi zaten hayatın olağan akışına bir müdahaledir ve failler bazen en "**olağan dışı**" yöntemlerle suç işleyebileceği gibi, masum insanlar da kendilerini en "**olağan dışı**" şartlar altında bir suç isnadıyla karşı karşıya bulabilirler.

VII. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, Türk hukuk uygulamasının en çok tartışılan ve bir o kadar da sığınılan kavramlarından biri olan "**hayatın olağan akışı**", disiplinler arası bir perspektifle analiz edilmiştir. İncelemelerimiz göstermiştir ki; bu kavram, hukuk sistemimiz için hem bir "**ispat kolaylaştırıcı**" pusula hem de masumiyet karinesini tehdit eden bir "**yargısal kestirme**" olma potansiyeline sahiptir.

1. Yargısal Kolaycılığın Adalet Üzerindeki Tahribatı

Özellikle ceza muhakemesi pratiğinde, **maddi gerçeği titizlikle araştırmak yerine** "hayatın olağan akışı" karinesine sığınmak, bir nevi "**yargısal tembelliği**" beraberinde getirmektedir. İddianamelerin ve gerekçeli kararların bu soyut ifadeyle doldurulması, şüphenin sanık lehine yorumlanması kuralını fiilen işlevsiz kılmaktadır. Hayatın olağan akışı, **somut delil eksikliğini kapatan bir yama değil**, ancak mevcut delillerin tutarlılığını ölçen bir denetim aracı olmalıdır.

2. Çözüm Önerisi

Makalemizin temel önerisi; **hayatın olağan akışı kavramının, ceza hukukunda ispat yükünü sanığa devreden (reversal of burden of proof) bir mekanizma olarak kullanılmasının tamamen terk edilmesidir**. Bu kavram, **özel hukukta dürüstlük kuralı gereği ispat kolaylığı sağlasa da; ceza hukukunda ancak ve ancak sanık lehine bir karine olarak veya iddia makamının şüphesini somutlaştıran bir başlangıç noktası olarak kabul edilmelidir**. Mahkemeler, bir savunmayı "**olağan dışı**" bulduklarında beraat kapısını kapatmak yerine, o "**olağan dışı**" durumun neden maddi gerçekle bağdaşmadığını pozitif delillerle kanıtlama yükümlülüğü altında olmalıdır.

3. Hâkim ve Savcılara Yönelik "Somutlaştırma" Çağrısı

Anayasa Mahkemesi'nin ve Yargıtay'ın son dönem içtihatları, "**gereksiz olağanlık**" atıflarının bir hak ihlali olduğu yönündedir. Bu nedenle; yargı mensupları, "Hayatın olağan akışına aykırıdır" cümlesini kurdukları her noktada; "**Hangi tecrübe kuralı?**", "**Hangi mantık silsilesi?**" ve "**Neden başka bir ihtimal mümkün değil?**" sorularına kararlarında açıkça cevap vermelidir. Unutulmamalıdır ki; hukuk, sadece "**olağan**" olanları değil, "**sıra dışı, trajik ve beklenmedik**" gerçekleri de adaletle tartmak zorundadır.

Hayat, her zaman olağan akmaz; ancak hukuk, her zaman adil akmak zorundadır. Masumiyet karinesinin, "olağanlık" şablonlarına feda edilmediği bir yargılama düzeni, hukuk devletinin yegâne teminatıdır. Bu makalede ortaya konulan eleştiriler ve öneriler, "**şüpheden sanık yararlanır**" ilkesinin soyut bir teoriden, yaşayan bir hakikat haline dönüştürülmesi amacına yöneliktir.

Son söz, hukukta ön yargının yeri yoktur.

NOT 1: Yabancı literatür için oğlum Av. Burak Halil Karanfil'e (LLM)(Kayıtlı Barolar:• Solicitor of the Senior Courts of England & Wales • Solicitor, Law Society of Ireland • Bursa Barosu) teşekkürler.

NOT 2: Makaleye 2025 yılına ait kararlar makale yazım tarihinden sonra eklenmiştir.

KAYNAKÇA :

BAĞCI, Muhammed İshak: *Ceza Muhakemesinde İspat Bağlamında Hayatın Olağan Akışına Uygunluk Ölçütü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul 2023.

BİLDİR, Murat: *Medeni Usul Hukukunda Hayatın Olağan Akışı Kavramı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul 2022.

BÜYÜKAY, Ferhat: *İcra ve İflas Hukukunda Menfi Tespit Davası*, İstanbul 2023, (Doktora Tezi) İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇİFTÇİ TÜRKEL, Pınar: *Medeni Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, İzmir 2016

GÖKÇEK, Zeynep Begüm: *Hacizde İstihkak Davasında Karineler*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Temmuz 2023

HAYRULLAHOĞLU, Betül; *Türk Vergi Yargısında Kıyas Yasağı İlkesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İzmir 2012.

KAYA, Bora: *Medeni Usul Hukukunda Usule Aykırı Deliller*; Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara 2023.

KURU, Baki: *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Cilt: II, 6. Baskı, İstanbul 2001.

ÖNCEL, Mualla / KUMRULU, Ahmet / ÇAĞAN, Nami / GÖKER, Cenker: *Vergi Hukuku*, 28. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2019.

ÖZTÜRK, Bahri / ERDEM, R. Murat / ÖZBEK, Veli Özer: *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 16. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.

PEKCANITEZ, Hakan / ATALAY, Oğuz / ÖZEKES, Muhammet: *Medenî Usûl Hukuku*, 15. Bası, İstanbul 2017.

SABAN, Nihal: Vergi Yargısında Vicdani Kanaat ve Serbest Delil İlkesi, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 276, 2004, s. 18-29.

SELÇUK, Sami: *Zorunlu Sözler: Kılavuz ve Kural*, Ankara 2021.

YENİSEY, Feridun / NUHOĞLU, Ayşe: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 11. Baskı, İstanbul 2023.

KAYNAKÇA (Vergi Hukuku Bölümü İçin Ek Literatür)

Kitaplar:

AKSOY, Şerafettin: Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi, 11. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2020.

CANDAN, Turgut: Açıklamalı Vergi Usul Kanunu, Yetkin Yayınları, Ankara 2019.

KARAKOÇ, Yusuf: Vergi Hukuku: Genel Hükümler, Vergilendirme İlkeleri, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021.

KANETİ, Selim: Vergi Hukuku, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1989.

KUMRULU, Ahmet: Vergi Hukukunun Türk Pozitif Hukukundaki Yeri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1979.

ÖNCEL, Mualla / KUMRULU, Ahmet / ÇAĞAN, Nami / GÖKER, Cenker: Vergi Hukuku, 28. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2019.

SABAN, Nihal: Vergilemede Yükümlü Psikolojisi (Mükellef Davranışları), Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara 2006.

SABAN, Nihal: Vergi Hukuku, 11. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2019.

ŞENYÜZ, Doğan / YÜCE, Mehmet / GERÇEK, Adnan: Vergi Hukuku (Genel Hükümler), 11. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa 2020.

TAŞKAN, Yalçın: Vergi Hukukunda Nesnel ve Sübjektif Yüklenme Gücü İlkeleri, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara 2007.

Makaleler:

BAYRAKLI, Hasan Hüseyin / DURAN, Ayşe Burcu: "Vergi Hukukunda İspat ve İspat Kurallarının Sınırları", Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 2015, Sayı: 2, s. 247-286.

GERÇEK, Adnan: "Türk Vergi Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Özel Sayı, 2006, s. 139-165.

KARAKOÇ, Yusuf: "Vergi Hukukunda İspat Sorunu ve Yükümlülerin Ödevleri", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 154, 2001, s. 82-98.

ÖNCEL, Mualla: "Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım ve Benzer Nitelikteki İlkeler", Prof. Dr. Mualla Öncel'e Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 2009, s. 3-24.

SABAN, Nihal: "Vergi Yargısında Vicdani Kanaat ve Serbest Delil İlkesi", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 276, 2004, s. 18-29.

ŞENYÜZ, Doğan: "Vergi Hukukunda İktisadi Yaklaşım İlkesi ve Emsal Bedel Sorunu", Yaklaşım Dergisi, Yıl: 2008, Sayı: 186, s. 45-62.

TAŞKAN, Yalçın: "VUK Madde 3'te Düzenlenen Ekonomik Yaklaşım İlkesi ve Vergisel Açıdan Değerlendirilmesi", Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 91, 2009, s. 177-196.

Tezler:

ÜYÜMEZ, Arif İhsan: Vergi Hukukunda İspat Külfeti, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

YALTAKI ÇOLAKOĞLU, Ayşe: Vergi Hukukunda İspat ve İspat Külfeti, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009.